

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені В. Н. КАРАЗІНА

Економічний факультет
Кафедра міжнародної економіки та світового господарства

Реєстр № _____
Нормоконтролер

«До захисту»
в.о. зав. кафедри
к. е. н., доц. Шуба Т.П.

РОЛЬ МАЛОГО БІЗНЕСУ В ЗРОСТАННІ СВІТОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Кваліфікаційна робота бакалавра

Виконала:
студентка 4-го курсу
першого (бакалаврського) рівня
вищої освіти
денної форми навчання
гр. ЕМ-42

Аліна ЛЕБІДЬ

Науковий керівник:
к. е. н., доцент

Тетяна КІМ

Харків – 2025

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1.ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЛІ МАЛОГО БІЗНЕСУ В ЗРОСТАННІ СВІТОВОЇ ЕКОНОМІКИ.....	8
1.1. Поняття, сутність та ознаки малого бізнесу, роль у розвитку світової економіки.	8
1.2. Головні функції малого бізнесу в світовій економіці	20
1.3. Фактори впливу на розвиток малого бізнесу в світовій економіці.....	26
Висновки до розділу 1	32
РОЗДІЛ 2.ЗНАЧЕННЯ ТА РОЛЬ МАЛОГО БІЗНЕСУ В ЗРОСТАННІ СВІТОВОЇ ЕКОНОМІКИ	34
2.1. Аналіз діяльності малого бізнесу в сучасному світі	34
2.2. Роль малого бізнесу під час зростання економіки в світі	45
2.3. Тенденції розвитку та роль малого бізнесу в Україні.....	51
Висновки до розділу 2	61
ВИСНОВКИ	64
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	68
ДОДАТКИ.....	76
Додаток А. Місце малого бізнесу в економіці України та світових країн у 2020 році.....	76
Додаток Б. Результати дослідження, проведеного в грудні 2023 – січні 2024 року в межах проєкту Програми розвитку ООН (UNDP) «Підтримка України».....	77
Додаток В. Основні труднощі ведення бізнесу в Україні у 2022 – 2024 роках	78

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ВВП – валовий внутрішній продукт

ЄС – Європейський Союз

МБ – малий бізнес

МСП – малі та середні підприємства

НП – нормативно-правові акти

ПДВ – податок на додану вартість

ОЕСР – Організація економічного співробітництва та розвитку

COVID-19 – коронавірусна хвороба 2019 року

ВСТУП

Актуальність дослідження. Світова економіка характеризується складною комбінацією виробництв різного масштабу: великих, що часто схиляються до монополізації, та малих, формування яких залежить від багатьох факторів. З одного боку, науково-технічний прогрес сприяє концентрації виробництва, адже саме великі компанії мають значні матеріальні, фінансові та трудові ресурси, а також кваліфіковані кадри. Вони здатні здійснювати масштабні науково-технічні розробки, що визначають технологічний розвиток. З іншого боку, останнім часом спостерігається стрімке зростання малих і середніх підприємств, особливо у сферах, де не потрібні значні капіталовкладення, великі обсяги обладнання та масова кооперація працівників. Такі підприємства особливо поширені в наукомістких галузях, у виробництві споживчих товарів та у сфері послуг.

Малий бізнес на сучасному етапі є ключовим елементом світової економіки, без якого неможливий також і розвиток національної економіки. Як невіддільна частина сучасного виробництва, він суттєво сприяє підтримці конкурентоспроможності економіки, створює природне соціальне середовище ринкового суспільства та формує новий соціальний клас підприємців. Крім того, розвиток малого та середнього бізнесу сприяє створенню нових робочих місць, що є важливим джерелом доходу для населення. Завдяки охопленню значної частини економічно активного населення, малий бізнес здатний підвищувати рівень зайнятості та зменшувати безробіття шляхом формування нових робочих місць. Також, завдяки діяльності малого бізнесу, з'являються нові види продукції та послуг, що стимулює розвиток науково-технічного прогресу.

Ступінь наукової вивченості теми. Проблематика розвитку малого бізнесу є широко досліджуваною у науковій літературі. У дослідженнях сучасних вчених віддзеркалено різні аспекти функціонування малого бізнесу, зокрема його роль у розвитку громад (Д. Андрощук [1]), сучасні виклики та проблеми (Н. Антипенко [2], Т. Говорушко [9]), а також зарубіжний досвід

(Д. Берницька [3], Д. Дубяга [17]). Окрему увагу приділено питанням державної підтримки малого бізнесу, зокрема в умовах пандемії COVID-19 (І. Дернова [15], Ю. Богач [4], З. Пічкурова [34]), а також стратегічним перспективам його розвитку в Україні та Європейському Союзі (А. Голікова [10], О. Паливода [33]). Розглядаються також проблеми фінансування та кредитування, які є ключовими для підтримки підприємств малого бізнесу (Ю. Галіцейська [6], А. Жаворонок [20]). Однак проблема ролі малого бізнесу в зростанні світової економіки у вітчизняній літературі залишається недостатньо розробленою. Висока і зростаюча соціально-економічна роль малого підприємництва у світовій економіці та недостатнє висвітлення особливостей його розвитку в сучасних умовах, що стрімко змінюються, зумовили актуальність обраної проблематики дослідження.

Об’єкт дослідження – розвиток світової економіки.

Предмет дослідження – внесок малого бізнесу в зростання світової економіки.

Мета дослідження – на основі вивчення методології дослідження та аналізу динаміки і структури малого бізнесу визначити фактори впливу та тенденції зміни ролі малого бізнесу в зростання світової економіки.

Окреслена мета передбачає розв’язання таких **завдань дослідження**:

- дослідити поняття, сутність та ознаки малого бізнесу;
- обґрунтувати основні функції малого бізнесу в світовій економіці;
- виявити фактори впливу на розвиток малого бізнесу в світовій економіці;
- здійснити аналіз діяльності малого бізнесу в сучасному світі;
- визначити роль малого бізнесу під час зростання економіки в світі;
- узагальнити тенденції розвитку та роль малого бізнесу в Україні.

Методи дослідження. Аналітичний метод використовувався для детального розгляду понять, функцій, особливостей та проблем, пов’язаних із розвитком малого бізнесу у світі. Порівняльний метод був застосований з метою порівняння діяльності малого бізнесу в різних країнах світу, оцінки ролі малого

бізнесу в економіках із різними рівнями розвитку та дослідження ефективності функціонування цієї сфери. Економіко-математичний аналіз використовувався для кількісної оцінки значення малого бізнесу в економіці, визначення залежності між розвитком малого бізнесу й економічним зростанням.

Структура кваліфікаційної роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, переліку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи складає 78 сторінок. Робота містить 4 таблиці, 12 рисунків, 3 додатки. Список використаних джерел налічує 70 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЛІ МАЛОГО БІЗНЕСУ В СВІТОВІЙ ЕКОНОМІЦІ

1.1. Поняття, сутність та ознаки малого бізнесу, роль у розвитку світової економіки.

Підприємництво є самостійною, ініціативною, систематичною, на власний ризик господарська діяльність, яка здійснюється суб'єктами господарювання задля досягнення економічних і соціальних результатів та отримання прибутку. Суб'єкти господарювання розподіляються на суб'єкти малого підприємництва, що охоплюють суб'єкти мікропідприємництва, суб'єкти середнього й великого підприємництва. Належність підприємництва визначається залежно від кількості працюючих та доходів від будь-якої діяльності за рік.

На сучасному етапі в науковій літературі, як зарубіжній, так і українській, знаходимо різні трактування поняття «малий бізнес». У нашій державі розповсюджені поняття «мале підприємство», «малий бізнес», «мале підприємництво» та «мікропідприємництво», в Європі загалом – «smallbusiness», в Японії – «малі та середні підприємства», у Німеччині – «mittelstand» (середній прошарок), у Франції – «PME» (petites et moyennes entreprises) тощо.

Українські науковці Говорушко С., Говорушко Т. та Буняк В. вважають, що малий бізнес – це «діяльність суб'єктів економіки при чітко встановлених умовах...законом, державними органами, або іншими представницькими організаціями» [9].

Нечивілова Н. трактує поняття малого бізнесу як «систему та вид діяльності, які здатні швидко пристосовуватись до змін кон'юнктури ринку, зовнішніх загроз і можливостей за рахунок швидкої перебудови і перегрупування ресурсів». Франовська Г. стверджує, що мале підприємство є самостійним суб'єктом ринкової економіки, соціально-економічним інститутом, якому притаманна «специфіка національних традицій і норм поведінки,

психологічного укладу індивідуумів, які здійснюють підприємницьку діяльність, підвищений ступінь ризику, інноваційності, ініціативності» [30].

Гетьман О. наголошує, що мале підприємство є самостійною господарською діяльністю малих підприємств та громадян-підприємців, що ведеться з метою одержання прибутку [8]. Матусова О. трактує мале підприємництво, як сектор регіональної економіки, в якому функціонують суб'єкти підприємницької діяльності різних організаційно-правових форм, які здійснюють самостійну, систематичну, інноваційну, на власний ризик господарську діяльність задля отримання економічного й соціального ефекту [25].

Українські автори, зокрема Черняєва О. та Гриненко А., в управлінському трактуванні категорії «мале підприємство» включають соціальний та економічний елементи. Проте, якщо із суспільного погляду ця група суб'єктів відіграє одну з ключових ролей у розв'язанні тих чи інших соціальних проблем суспільного життя, то з державного погляду головною метою малого підприємництва є його економічне значення, і саме тому держава зацікавлена в розвитку малих підприємств та їх підтримці. Розв'язання соціальних завдань із погляду держави щодо його економічного значення відіграє значущу, однак не основну роль [45, с. 36].

Дослідники Черняєва О. та Гриненко А. зауважують, що під малим підприємництвом розуміється не лише цілеспрямована підприємницька діяльність фізичної або юридичної особи, яка пов'язана з підвищеним ризиком, заснована на застосуванні інноваційної ідеї, головною метою якої є максимізація прибутку за рахунок виробництва й продажу товарів, виконання різних робіт і надання різноманітних послуг з обов'язковим дотриманням норм законодавства, а також відповідність критеріям віднесення до малого підприємництва [45].

Дослідниці зауважують, що можна по-різному трактувати поняття «мале підприємство», виходячи з його економічного й соціального значення для держави. Соціальний підхід до цього поняття характеризує його таким чином: малі підприємства, що виконують у суспільстві й економіці конкретні функції,

визначаються особливо істотними із соціального погляду та відіграють надзвичайно значущу роль у розв'язанні певних соціальних проблем держави. Соціальна значимість малих підприємств може розглядатися з двох позицій: з погляду значення для економічного розвитку держави (збільшення кількості платників податків та підвищення рівня стабільності), а також з погляду суспільного розвитку (зниження рівня безробіття й зниження рівня злочинності) [45, с. 36].

З вищенаведених визначень та поглядів українських науковців можемо зробити висновок, що поняття «мале підприємство», «мале підприємництво» та «малий бізнес» є максимально наближеними за своїм економічним змістом, передусім – за ознакою інноваційності та за головним критерієм – отримання прибутку, тому ці категорії розглядатимемо як синоніми. Мале підприємство або мале підприємництво – це самостійна господарська діяльність, яка має підвищений ступінь ризику й інноваційності та здійснюється з метою одержання прибутку. Важливими критеріями визначення малого підприємства є відповідність критеріям, встановленим законодавством, а також самостійність та систематичність господарської діяльності. На додаток, важливим аспектом є соціально-економічний вплив малих підприємств на регіональну економіку та їх роль як соціально-економічного інституту.

Таким чином, у контексті цього дослідження розглядаємо малий бізнес або мале підприємництво (підприємство) як підприємницьку діяльність, яка здійснюється малими підприємствами відповідно до установлених законодавством критеріїв, а також громадян-підприємців, які ведуть самостійну господарську діяльність з метою забезпечення самозайнятості й зайнятості членів своєї родини та інших громадян на власний ризик, здебільшого, маючи за мету одержання прибутку.

У світовій практиці існують різноманітні підходи й до класифікації «підприємництва» та критерії віднесення його до підприємства малого бізнесу. До найбільш часто вживаних критеріїв належать:

- розмір статутного капіталу;

- чисельність персоналу малого підприємства (середньооблікова чисельність постійних працівників і співробітників, працюючих за сумісництвом);
- фінансові показники діяльності малого підприємства (обсяг чистого прибутку, оборотність активів, розмір сукупного доходу);
- вид діяльності підприємства.

Існує так звана «Комісія Боултона», яка визначає три ключові ознаки, що дозволяють точно охарактеризувати підприємство як мале, серед яких [58]:

- обмежений ринок збуту, який не дозволяє підприємству суттєво впливати на ціноутворення чи обсяги реалізації продукції;
- правова незалежність, що означає, що управління підприємством здійснюється без формалізованої управлінської структури. Його діяльність контролює безпосередньо власник або група власників-партнерів;
- самостійне управління, яке передбачає активну участь власника або партнерів у всіх аспектах діяльності підприємства, без впливу зовнішніх сил чи тиску.

Європейська Комісія визначає підприємства малого та середнього бізнесу, як підприємства на яких працює менше 250 осіб, що мають ринок збуту менше 50 мільйонів євро та/або загальний баланс менше 43 мільйонів євро. Ці підприємства розподіляються на мікро-, малі й середні підприємства (табл. 1.1).

Таблиця 1.1 – Середні, малі та мікропідприємства як рівні зайнятості

Категорія підприємства	Кількість працівників	Оборот	Баланс
Середнє	<250	≤ €50 мільйонів	≤ €43 мільйонів
Мале	<50	≤ €10 мільйонів	≤ €10 мільйонів
Мікро	<10	≤ €2 мільйони	≤ €2 мільйони

Джерело: складено автором за матеріалами [60].

Таким чином, аналіз категоризації підприємств малого та середнього бізнесу за критеріями Європейської Комісії засвідчує чітке розмежування підприємств залежно від кількості працівників, обсягу обороту та загального балансу. Така класифікація сприяє ефективному управлінню цим сектором економіки, визначенню цільових програм підтримки й стимулювання розвитку.

На основі вивчення досвіду функціонування та розвитку малих підприємств у європейських країнах вдалося узагальнити й чітко класифікувати критерії віднесення суб'єктів господарювання до класу малих (рис. 1.1), дослідити національні особливості їх організаційно-правової природи, переоцінити вітчизняний досвід визначення та регулювання діяльності малих підприємств.

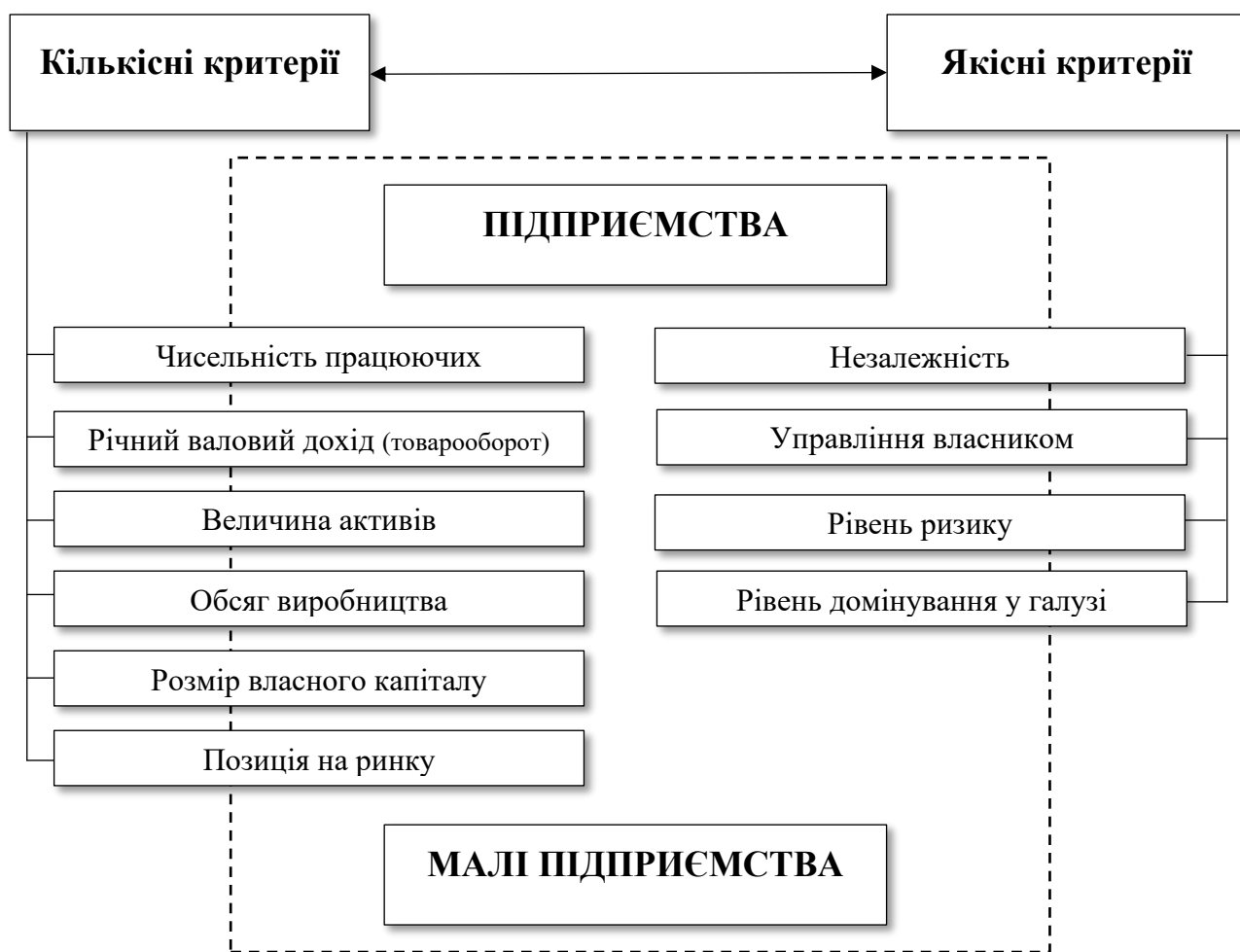

Рис. 1.1 – Критерії віднесення підприємств до класу «малих»

Джерело: [11].

У Європейському Союзі налічується понад 23 мільйони малих та середніх підприємств, на які припадає 99% бізнесу та два з кожних трьох робочих місць у приватному секторі. Вони є ключовою рушійною силою економіки. Існують різні програми ЄС, які підтримують роботу над питаннями, пов'язаними з малими й середніми підприємствами, зокрема, програма єдиного ринку та ін. [59].

До прикладу, у Сполучених Штатах термінологія та категоризація МСП (малих і середніх підприємств) мають як схожі, так і відмінні аспекти порівняно з Європейським Союзом. У термінологічному плані термін «малі підприємства» використовується як синонім малих і середніх підприємств, а мале підприємство описується як «таке, що є незалежною власністю та управлінням, організоване для отримання прибутку і не займає домінуючу позицію у своїй галузі», що узгоджується з визначенням МСП у ЄС. Головною відмінністю американської категоризації малих підприємств є галузевий критерій: розмір підприємств вимірюється за кількістю працівників та обсягом продажів і диференціюється залежно від кожної основної галузі. Подібна галузева диференціація також існує для японських МСП, однак у цьому випадку враховуються капітал та кількість працівників [54, с. 24].

У Туреччині категоризація малих і середніх підприємств здійснюється на кількісній основі та переглядається відповідно до змін макроекономічних умов. Останнє регулювання щодо категоризації МСП, яке набуло чинності 04.11.2012, спричинило значне збільшення вже й так великої кількості МСП в економіці, підвищивши верхню межу річного доходу. Згідно з цією новою класифікацією, МСП у Туреччині на даний момент поділяються на три групи: мікро-, малі та середні підприємства відповідно до кількості працівників та річного доходу. Критерій кількості працівників відповідає стандартам ЄС і, на думку дослідників, пов'язаний із процедурами адаптації, що передували прийняттю Туреччини до Європейського Союзу [54, с. 24].

Попри різноманіття визначень та категоризацій малих і середніх підприємств у різних економічних контекстах, їхня важливість та роль

підприємництва визнаються на світовому рівні. Головні переваги малого бізнесу включають [45, с. 35]:

- близькість до клієнта. На відміну від великих компаній, малі підприємства підтримують тісний і регулярний контакт із клієнтами. Це дозволяє їм швидше адаптуватися до змін у споживчих уподобаннях, проявляти гнучкість і здобувати перевагу в конкурентній боротьбі;

- адаптивність і здатність змінюватися. Малі підприємства постійно працюють у режимі виживання, що стимулює їх шукати нові способи оптимізації витрат і вдосконалення своєї діяльності. Висока залежність від клієнтів і постачальників змушує їх бути гнучкими та винахідливими;

- низькі накладні витрати. Малі підприємства не мають складної бюрократичної структури, характерної для великих компаній. Це дозволяє зберігати низький рівень адміністративних витрат і оперативно вирішувати управлінські завдання; орієнтація на «малі ніші». Унаслідок насиченості ринку великі компанії часто спрямовують свої зусилля на масштабування, тоді як малі підприємства знаходять перспективні мікроніші. На початкових етапах вони працюють із мінімальним прибутком, але з часом ці ніші можуть стати стабільним джерелом доходу;

- інноваційний потенціал. Постійна адаптація до змін у ринковому середовищі та технологіях стимулює малі підприємства до інновацій. Часто ними керують підприємці-новатори, готові ризикувати заради підвищення ефективності та зростання прибутків.

- мобільність та кооперація. Для конкуренції з великими компаніями малі підприємства можуть об'єднуватися в різного роду асоціації, як короткострокові, так і довгострокові, що дозволяє їм ефективніше використовувати ресурси і протистояти великим конкурентам.

Марченко О. та Моткалюк Р., розглядаючи функціонування малого бізнесу в умовах стабільної ринкової економіки, виділяють декілька його ключових переваг. Насамперед, це сприяння формуванню конкурентного середовища, адже малий бізнес відіграє важливу роль у створенні природної конкуренції, яка

стимулює розвиток виробництва та покращення якості товарів для задоволення потреб споживачів. Завдяки своїй самостійності, діяльність малого бізнесу не змінює загальних правил і умов обігу товарів на ринку, що робить його антимонопольним за своєю природою. Крім того, постійна конкуренція спонукає малий бізнес впроваджувати інновації, тим самим зменшуючи вплив монополій великого та середнього бізнесу.

Інша перевага – гнучкість у реагуванні на ринкові зміни. Малий бізнес забезпечує ринковій економіці високу адаптивність, дозволяючи швидко реагувати на зміни кон'юнктури. Ця здатність особливо важлива в умовах сучасного ринку, коли відбувається індивідуалізація та диференціація споживчого попиту, а також стрімко зростає різноманіття товарів і послуг.

Наступна перевага – це сприяння впровадженню інновацій. Учасники малого бізнесу активно працюють в умовах добросовісної конкуренції, беручи на себе ризики з метою отримання прибутку. Такий підхід сприяє швидшому впровадженню як технічних, так і комерційних інновацій. Наприклад, у США саме малий бізнес генерує понад 50% науково-технічних розробок та інновацій, що підтверджує його значну роль у науково-технічному прогресі [24, с. 192].

У зв'язку з цим, доцільним є розгляд малого бізнесу в контексті загального економічного зростання. Світова економіка — це сукупність економік окремих країн, які взаємодіють між собою через торгівлю, фінанси, інвестиції, технології та трудові ресурси. Зростання світової економіки зазвичай визначається як стале та довгострокове збільшення обсягів світового виробництва товарів і послуг, що вимірюється через приріст світового валового внутрішнього продукту (ВВП).

На макрорівні економічне зростання залежить від багатьох чинників, серед яких найважливішими є:

- інвестиції у виробничий капітал (машини, обладнання, інфраструктуру);
- технологічні інновації, які дозволяють виробляти більше з меншими затратами;

- ефективність людського капіталу (освіта, кваліфікація, продуктивність праці);
- державна політика, яка може як стимулювати, так і стримувати зростання;
- інституційна стабільність — захист прав власності, чесне правосуддя, мінімізація корупції;
- попит і пропозиція на глобальних ринках, які визначають динаміку виробництва, цін і торгівлі.

У теоретичній економіці розроблено кілька моделей економічного зростання, які пояснюють його механізми:

- Класична модель Адама Сміта та Давіда Рікардо підкреслює роль ринку, вільної конкуренції й спеціалізації у забезпеченні зростання.
- Неокласична модель Солоу акцентує увагу на капіталі, праці та технологічному прогресі як основних джерелах зростання. У цій моделі технології є екзогенним фактором, що визначає довгострокове зростання.
- Ендогенні моделі зростання (зокрема моделі Ромера та Лукаса) вважають технологічний прогрес і інновації результатом внутрішніх економічних процесів, зокрема інвестицій у НДДКР та людський капітал.

Малий бізнес займає особливе місце в сучасних моделях зростання. У межах ендогенної теорії економічного зростання мале підприємництво розглядається як ключовий генератор інновацій. Завдяки своїй гнучкості, динамізму, тісному зв'язку з локальними ринками та здатності до швидкого впровадження нових технологій, малі підприємства відіграють визначальну роль у формуванні довгострокових темпів зростання. Саме вони створюють сприятливе середовище для конкуренції, стимулюють розвиток людського капіталу, підвищують ефективність розподілу ресурсів.

Крім того, малий бізнес, діючи у сфері послуг, роздрібної торгівлі, креативних індустрій, інформаційних технологій, забезпечує не лише зайнятість та прибутки для значної частини населення, а й сприяє збалансованому регіональному розвитку. Завдяки широкій географічній присутності він

допомагає зменшувати соціально-економічні диспропорції між різними територіями, що є важливою передумовою стабільного зростання.

Марченко О. та Р. Моткалюк Р. узагальнюють переваги малого таким чином: сприяння зниженню монополізації ринку; швидке задоволення споживчого попиту товарами та послугами; оперативність у досягненні результатів та висока окупність витрат; стимулювання самостійної ініціативи господарських суб'єктів; підтримка та розвиток дрібнотоварного виробництва; здатність швидко адаптуватися до науково-технічного прогресу; активне впровадження інноваційних технологій і рішень; створення значної кількості нових робочих місць; формування основи для розвитку середнього класу [24, с. 192].

На основі зазначених фактів очевидно, що малий бізнес є необхідним не лише для розвитку та функціонування економічної діяльності, а й для забезпечення соціально-економічного прогресу суспільства. Його діяльність сприяє формуванню інклюзивного економічного простору, де кожен має можливість реалізувати свій потенціал незалежно від соціального статусу, віку чи місця проживання. Завдяки малій підприємницькій ініціативі створюється основа для горизонтального розподілу економічних можливостей, що забезпечує більш справедливий розподіл доходів і сприяє зменшенню рівня соціального напруження.

У таких умовах відбувається не лише активізація економічної активності на місцевому та регіональному рівнях, але й розширення можливостей для вільного вибору напрямів і видів трудової діяльності. Це відкриває нові перспективи для розвитку людського капіталу, сприяє самореалізації особистості, зростанню добробуту населення та формуванню підприємницької культури. Залучення широких верств населення до економічної активності створює передумови для більш рівномірного розвитку територій, зменшує трудову міграцію, та підтримує розвиток інфраструктури.

Однак малі підприємства мають і свої слабкі сторони, головною з яких є обмеженість індивідуального капіталу (рис. 1.2).

Рис. 1.2 – Аргументи «за» й «проти» малого бізнесу

Джерело: [22, с. 239].

Слід зазначити, що малий бізнес є невіддільною складовою великого виробництва, і цьому сприяє низка важливих причин:

- створення нових робочих місць;
- зменшення витрат та оптимізація інвестицій у короткі терміни;
- забезпечення додаткових надходжень до державних бюджетних і позабюджетних фондів;
- раціональне використання ресурсів, зокрема утилізація відходів великих підприємств;
- сприяння формуванню середнього класу, що є запорукою стабільності [24, с. 192].

Для більшості малих підприємств основним джерелом стартових коштів або додаткового фінансування залишається самофінансування. Лише у випадку успішної діяльності виникає можливість звертатися до банків за кредитами.

Однак комерційні банки часто неохоче співпрацюють із малим бізнесом, адже невеликі кредити є для них менш вигідними [45, с. 35].

До головних цілей діяльності підприємств малого бізнесу можна віднести такі:

- інноваційне зростання та інноваційний розвиток галузей, регіонів і країни загалом;
- підвищення рівня та якості життя населення регіонів та країни у цілому;
- формування і сталий поступовий розвиток інноваційної економіки держави.

Для їх досягнення потрібно сформувати й забезпечити пріоритетні напрямки інноваційного розвитку малого підприємництва, а також розробити комплексну модель соціально-економічного функціонування малого підприємництва як одного з головних складників інноваційного виробничого механізму.

Відповідно до поставлених цілей, підприємства малого бізнесу мають розв'язувати такі завдання: ідентифікувати фактори, які сприяють інноваційному зростанню великого, малого й середнього бізнесу, а також оцінити силу впливу кожного з них; визначити чинники, які здійснюють вплив на підвищення рівня та якості життя населення; проаналізувати можливості розширення середнього соціального прошарку й сформувати пріоритетні напрями інноваційного розвитку малого бізнесу. Задля виконання окреслених завдань необхідно: виокремити складові інноваційного зростання; окреслити шляхи розширення середнього соціального прошарку; створити умови для інноваційного розвитку підприємництва, особливо малого бізнесу [45, с. 36].

Отже, приходимо до висновку, що на сучасному етапі існують відмінності у трактуванні поняття «малий бізнес», «мале підприємство» та «мале підприємництво» у різних країнах обумовлені соціально-економічними умовами, правовою базою та історичними традиціями. У закордонній економічній науці не прийнято використовувати словосполучення «мале

підприємництво», це термін, що ввійшов в наукову літературу та прийнятий в законодавчих актах пострадянських країн. Натомість, в європейських країнах, в офіційних документах і лексиконі наукових кіл застосовується термін «малі та середні підприємства», а в США поширений термін «малий бізнес». У межах цього дослідження ми розглядаємо поняття «малий бізнес», «мале підприємництво» та «мале підприємство» як синоніми та трактуємо їх як, підприємницьку діяльність, що здійснюється малими підприємствами відповідно до установлених законодавством критеріїв, а також громадян-підприємців, які ведуть самостійну господарську діяльність з метою забезпечення самозайнятості й зайнятості членів своєї родини та інших громадян на власний ризик, здебільшого, маючи за мету одержання прибутку. Ключові критерії для визначення належності до малих підприємств включають кількість працівників, обсяг доходів, а також відповідність законодавчим нормам. Основними характеристиками малого бізнесу є гнучкість, адаптивність до ринкових змін, близькість до клієнта, також здатність ефективно вирішувати соціальні й економічні завдання.

1.2. Головні функції малого бізнесу в світовій економіці

Малий бізнес виконує низку ключових функцій, які впливають на соціально-економічний розвиток країн. Насамперед слід зазначити, що роль малого підприємництва у світовій економіці значно зросла в 1980-1990-х роках. За даними ООН, малі й середні підприємства забезпечують зайнятість майже 50% працездатного населення світу та виробляють від 33% до 60% національного продукту.

Значення малого підприємництва зумовлене низкою ключових завдань, які воно виконує в економіці розвинених країн:

- стабілізація економіки – малий бізнес сприяє згладжуванню коливань економічної кон'юнктури через механізми балансування попиту й пропозиції;

- розвиток конкуренції – створюється здорове конкурентне середовище, що мотивує ефективніше використовувати вміння, знання, творчий потенціал та енергію населення;
- раціональне використання ресурсів – завдяки малому бізнесу активніше залучаються кадрові, матеріальні, організаційні та технологічні ресурси;
- диверсифікація послуг – розвивається якісна й різноманітна система побутових, організаційних та виробничих послуг;
- створення робочих місць – малий бізнес генерує значну кількість нових робочих місць, що сприяє зменшенню безробіття;
- формування середнього класу – малий бізнес є значущим чинником розвитку середнього класу, основи соціальної стабільності;
- інноваційний розвиток – завдяки підприємництву впроваджуються нові форми організації, виробництва, збуту та фінансування, що стимулює інноваційний потенціал економіки.

Таким чином, малий бізнес виконує роль потужного драйвера економічного зростання, сприяючи стабільності, інноваційності та соціальному прогресу. Розвиток малого бізнесу створює передумови задля прискореного економічного зростання, сприяє диверсифікації й насиченню місцевих ринків, даючи можливість водночас компенсувати витрати ринкової економіки (кон'юнктурні коливання, безробіття, кризові явища) [1].

Досвід розвинених країн дозволяє зробити висновок, що розвиток малого бізнесу є ключовим фактором успішного розв'язання низки важливих проблем. Зокрема, формування ринкових відносин – малий бізнес сприяє створенню конкурентного й цивілізованого ринкового середовища, що забезпечує краще задоволення потреб населення й суспільства у товарах, роботах і послугах; підвищення якості та асортименту – розширюється вибір продукції та послуг, підвищується їх якість, а виробництво стає ближчим до споживача; структурна перебудова економіки – малий бізнес відіграє значущу роль у гнучкості й адаптивності економічної системи; залучення фінансових ресурсів –

стимулюється інвестування власних коштів у розвиток виробництва; зниження безробіття – створюються додаткові робочі місця, що сприяє зменшенню рівня безробіття та інтеграції до трудової діяльності груп населення, які мають обмежений доступ до великого виробництва; використання місцевих ресурсів – здійснюється розробка й раціональне застосування місцевої сировини та вторинних матеріалів; оптимізація державного сектору – завдяки оренді або викупу малоприбуткових і збиткових підприємств знижується навантаження на державу. Відтак, малий бізнес не тільки забезпечує економічну гнучкість та мобільність, а й сприяє розвитку соціально-економічних відносин та підвищенню загального добробуту суспільства [1].

Крім основних завдань та проблем, які розв'язують малі підприємства у світовій економіці, вони також виконують низку важливих функцій. Малий бізнес виконує низку важливих функцій, які забезпечують гармонійний розвиток економіки. Він виступає провідником ефективних інновацій у масове виробництво. Завдяки невеликій кількості обладнання та обмеженим масштабам виробництва, підприємства малого бізнесу мають змогу швидко адаптуватися до змін технологічних процесів із меншими витратами фінансових ресурсів і часу, ніж великі компанії. Це дозволяє виявляти та впроваджувати найбільш дієві інновації.

Серед основних функцій малого бізнесу такі:

- розвиток ринкової економіки та, як наслідок, її диверсифікація;
- розвиток конкурентного середовища;
- забезпечення надходження бази оподаткування бюджетів всіх рівнів;
- ресурсна функція;
- соціальна функція;
- організаторська функція;
- функцію генерації підприємницького потенціалу;
- інноваційно-орієнтована функція;
- організаційно-управлінська функція.

Так, функція розвитку ринкової економіки та її диверсифікація передбачає, що малий бізнес заповнює ті ніші, які залишаються поза увагою великого бізнесу, стимулюючи розвиток виробництва. Це сприяє залученню фінансових та трудових ресурсів, що забезпечує економічну активність на рівні як окремих регіонів, так і країни загалом. На додаток, малі підприємства потребують мінімальних стартових інвестицій, що дає їм змогу швидко адаптуватися до ринкових умов і сприяти структурній перебудові економіки.

Функція розвитку конкурентного середовища полягає у зростанні кількості суб'єктів малого бізнесу знижує рівень монополізації ринку, що призводить до підвищення якості товарів і послуг. Розвиток малого підприємництва створює потужні мотиваційні стимули для ефективного використання ресурсів, що сприяє зміцненню ринкових відносин і покращенню ефективності виробничих процесів, що здійснює позитивний вплив на економічний розвиток.

Функція забезпечення надходження бази оподаткування бюджетів всіх рівнів виявляється у тому, що малі підприємства формують дохідну частину бюджету, адже є головними платниками податків.

Ресурсна функція малих підприємств виявляється в оптимальному комбінуванні головних економічних ресурсів (матеріальних, фінансових, трудових, інтелектуальних тощо). Мале підприємство орієнтоване на ефективне застосування як відтворюваних, так і обмежених ресурсів, що забезпечить досягнення максимального економічного ефекту.

Соціальна функція малого бізнесу полягає у формуванні груп людей, які вирізняються схильністю до ризику й самостійної господарської діяльності. Розвиток малого підприємництва сприяє створенню нових робочих місць, підвищенню рівня зайнятості та скороченню безробіття. Це відкриває можливості для залучення до трудової діяльності соціально незахищених груп населення, що сприяє зростанню добробуту та підвищенню громадянської активності. Завдяки чисельності малих підприємств формується середній клас і соціальний прошарок власників і підприємців. Їхній внесок в економіку зростає

через прагнення реалізувати творчий потенціал та покращити якість власного життя.

У багатьох країнах світу розвиток малого бізнесу сприяє розвитку регіонів, що відстають за соціально-економічними показниками. Існує пряма залежність потреби у коштах і ресурсах з метою зміни характеру діяльності від взаємодії й складності системи. У зв'язку з цим, такі прості системи, як малі підприємства, більш рухливі, релятивні, здатні швидше реагувати у порівнянні з великими підприємствами, яким властивий реакційний підхід [22, с. 238].

Організаторська функція полягає у формуванні підприємницького управління, створенні стратегії діяльності підприємства та включає, переважно, прийняття підприємцями самостійних рішень у межах реалізації підприємницьких можливостей.

Як специфічну функцію малого бізнесу виокремлюють функцію генерації підприємницького потенціалу, до якої входять творча, інноваційно-розвиваюча та організаційно-управлінська функції. Творча функція дає можливість розкрити новаторський потенціал особистості, яка займається підприємницькою діяльністю. Підприємницька діяльність передбачає найефективніше використання творчих здібностей населення.

Інноваційно-орієнтована функція скерована на впровадження наукомістких видів продукції, яка активізує інноваційний розвиток економіки. Саме гнучкість та адаптивність відрізняють мале підприємництво від великого, даючи змогу успішно освоювати продуктові, технологічні та управлінські інновації.

Організаційно-управлінська функція включає інноваційну підприємницьку діяльність в організації й управлінні виробничим процесом. Ця функція охоплює широкий спектр діяльності, спрямованої на ефективну організацію та управління виробничими, комерційними й адміністративними процесами. Особливістю організаційно-управлінської функції є впровадження інноваційних підходів, що дозволяють швидко адаптуватися до змін ринкових умов [1].

Аналізуючи сутність малого підприємництва через його основні функції, можна відзначити, що розвиток малих підприємств значною мірою сприяє економічному зростанню. Зокрема, це проявляється у формуванні конкурентного середовища, створенні нових робочих місць, технологічній та структурній модернізації. Активне впровадження інновацій та досягнень науково-технічного прогресу пришвидшує процеси реструктуризації економіки, сприяючи її ефективності та адаптивності до сучасних викликів.

На рис. 1.3 узагальнено роль малого підприємництва в світовій економіці.

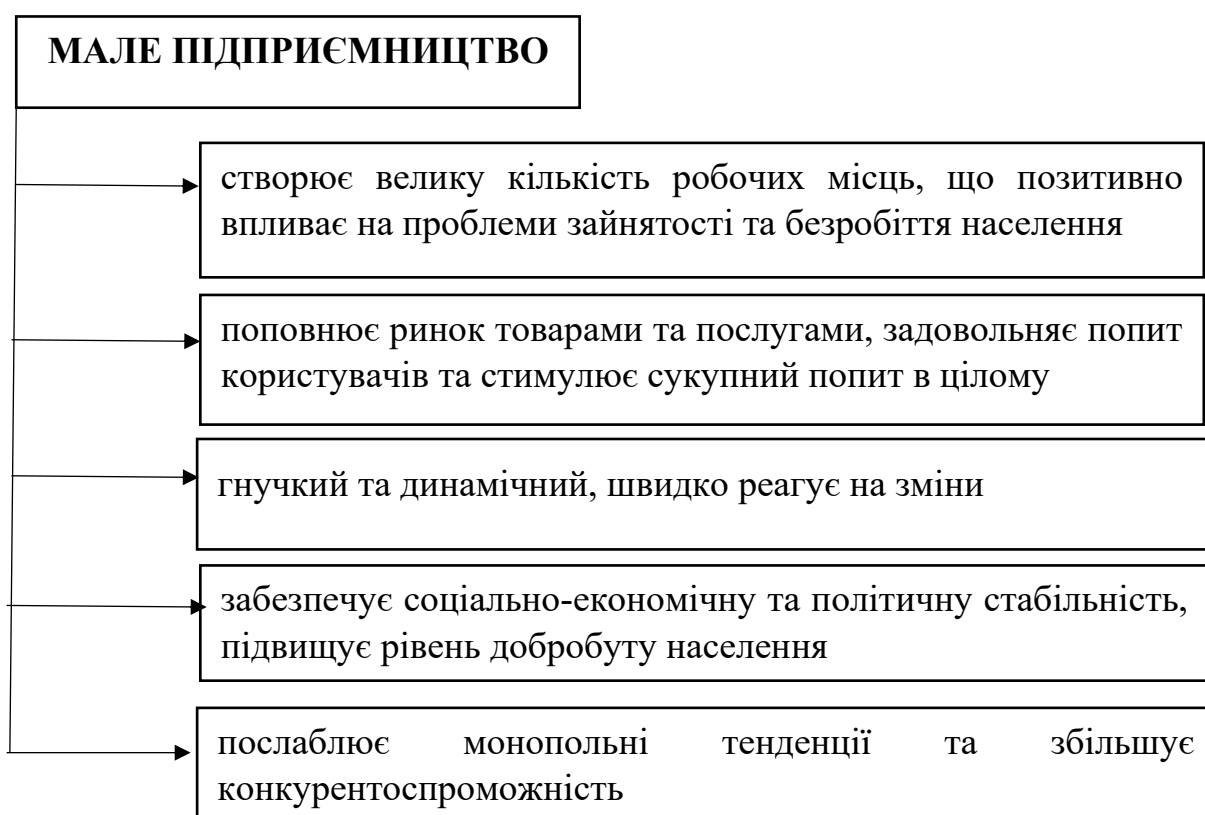

Рис. 1.3 – Роль малого підприємництва в світовій економіці

Джерело: [22, с. 239].

Отже, підсумуємо, що малий бізнес відіграє ключову роль у глобальній економіці, забезпечуючи сталий розвиток як національних, так і світових економічних систем, сприяє стабілізації економіки, створенню робочих місць, формуванню конкурентного середовища, а також диверсифікації ринкових послуг та виробництва. Особливу роль малий бізнес відіграє у процесах

структурної модернізації та адаптації економіки до змін ринкових умов, підвищуючи її гнучкість та ефективність. Його функції, зокрема організаторська, соціальна, інноваційно-орієнтована та організаційно-управлінська, дозволяють активно впливати на розвиток регіонів, підвищуючи рівень добробуту населення. Досвід розвинених країн засвідчує, що малий бізнес є не тільки економічним драйвером, а й потужним інструментом подолання соціально-економічних викликів, таких як безробіття, низька мобільність капіталу, дисбаланс між попитом і пропозицією. Таким чином, розвиток малого підприємництва є стратегічно важливим завданням задля забезпечення економічного зростання, соціального прогресу й інноваційного розвитку в умовах глобалізованої економіки.

1.3. Фактори впливу на розвиток малого бізнесу в світовій економіці

Малий бізнес є важливим сектором світової економіки, який сприяє створенню робочих місць, інноваціям та стабільності регіональних економік. На його розвиток впливають численні фактори. Малі підприємства як суб'єкт господарювання в ринковій економіці, характеризується перш за все як нестабільна підприємницька одиниця, що найбільше залежить від коливань ринку. Це означає, що непередбачувано несприятливі зміни зовнішнього середовища найбільш негативно впливають на діяльність малого бізнесу. Водночас зовнішнє середовище малого бізнесу відрізняється від великого бізнесу. Це тому, що малий бізнес, як правило працює на місцевому ринку, який на відміну від ринків великих корпорацій характеризується високим ступенем невизначеності [20, с. 160].

Одним з ключових факторів впливу на розвиток малого бізнесу в світовій економіці є економічний, зокрема брак доступу до кредитних ресурсів та високі відсоткові ставки, низький рівень капіталізації, адже малі підприємства часто мають обмежені фінансові ресурси, що ускладнює інвестиції в інновації, нові технології або розширення бізнесу, а також нестабільність попиту. Для таких

підприємств можна застосувати механізм державної підтримки у вигляді субсидування відсоткової ставки за банківськими кредитами. У межах цієї програми малий бізнес, оформивши кредит у комерційному банку на ринкових умовах, отримує можливість компенсувати частину відсоткової ставки за рахунок бюджетних коштів або фондів підтримки малого підприємництва.

На сьогодні виробничі галузі малого бізнесу та інноваційна діяльність розвиваються недостатньо активно. Це пов'язано з тим, що їхній розвиток потребує довгострокових і відносно недорогих кредитних ресурсів. Більшість представників малого бізнесу відчують гостру необхідність в оновленні обладнання та впровадженні сучасних технологій, однак задовольнити ці потреби наразі здатна лише система кредитування комерційних банків [20, с. 160].

Також фактором розвитку малого бізнесу є несприятливий інвестиційний клімат. Низький рівень інвестицій в економіці, зокрема капітальних, пов'язаний із нестабільним політичним та економічним середовищем, відсутністю реформ і високим рівнем корупції. Ці причини наразі практично нівельовані впливом війни, що є найпотужнішим чинником несприятливого інвестиційного клімату.

Існують й адміністративно-правові фактори розвитку малого бізнесу в світовій економіці, головним чином, надмірна бюрократія, складні процедури реєстрації підприємств і часті зміни законодавства значно ускладнюють діяльність малих підприємств, високі податки та складні податкові системи та недостатня підтримка з боку держави.

Соціально-культурні фактори також є важливими у розвитку малого бізнесу, до цих належать: недовіра до підприємництва, оскільки у деяких країнах малий бізнес не сприймається як стабільне чи перспективне заняття, що стримує молодих підприємців, нехватка кваліфікованих кадрів, адже малі підприємства часто не мають ресурсів для залучення висококваліфікованих працівників через низькі зарплати або обмежені можливості розвитку, а також обмежений доступ до освіти й тренінгів. Окрім того, малі підприємства мають труднощі з виходом на нові ринки через відсутність ефективних логістичних систем, маркетингових

стратегій чи інформаційної підтримки. Такі підприємства часто не мають можливості використовувати сучасні технології, що знижує їхню конкурентоспроможність.

Слід зауважити, що пандемія Covid-19 значно вплинула на стан малого та середнього бізнесу у країнах ЄС. Багато підприємств зіткнулися зі зменшенням обсягів продажів, перебоями у постачанні та зростанням кількості прострочених платежів. До цих традиційних проблем розвитку малого бізнесу додалися нові, зумовлені сучасними глобальними викликами. Малий бізнес виявився більш вразливим, ніж великий, до несприятливих економічних умов та порушення макроекономічної стабільності. Зокрема, спостерігається значне скорочення доходів підприємств малого бізнесу, яке удвічі перевищує відповідні втрати великих компаній. Вже через 2-3 місяці карантинних обмежень суб'єкти малого бізнесу почали зазнавати істотних фінансових збитків, що змусило їх скорочувати штат співробітників, спричиняючи зростання циклічного безробіття.

Крім того, зросла частка банкрутств серед малих підприємств, особливо тих, що працюють у сфері обслуговування, розваг та громадського харчування. Це також збільшило навантаження на державу через необхідність розширення обсягів соціальних трансфертів, зокрема допомоги по частковому безробіттю та підтримки найуразливіших підприємців. Погіршення економічної ситуації спричинило і загострення криміногенної ситуації через втрату громадянами основних засобів для існування, бізнесу та доходів [23].

На початку 2021 року, за даними дослідження Європейської Бізнес Асоціації, Індекс настроїв малого бізнесу знизився до 2,38 бали з 5 можливих, порівняно з 3,07 балами у попередньому році. Лише 24% підприємців висловили задоволення поточним станом справ у бізнесі, що значно менше, ніж 42% минулого року. Водночас частка незадоволених зросла з 29% до 58%. Лише 27% підприємців сподіваються на покращення ситуації в бізнесі, у порівнянні з 59% у 2020 році, тоді як 52% прогнозують її погіршення. Серед опитаних, 18% планують збільшити кількість працівників, а 23% – підвищити заробітну плату.

При цьому 80% підприємців оцінюють поточну економічну ситуацію, яка включає низьку купівельну спроможність населення, карантинні обмеження, податкове навантаження та фіскальний тиск, як несприятливу для ведення бізнесу. Щодо впливу пандемії, 58% підприємців відзначили зменшення кількості замовлень, 18% були змушені переглянути бізнес-модель і шукати нові напрями розвитку, 10% оптимізували діяльність, скоротивши персонал, і лише 3% змогли збільшити продажі або знайти нові ринки збуту. Незначна частина, 14% опитаних, не помітила суттєвого впливу пандемії на свою діяльність [35].

Аналіз діяльності малого бізнесу в умовах пандемії COVID-19 дозволив виявити низку ключових ризиків: зупинка роботи підприємств; нестача ліквідності; значне скорочення та звуження структури споживчого попиту; розрив ланцюгів створення доданої вартості та постачання; втрата внутрішнього ринку збуту; а також невизначеність на зовнішніх ринках, особливо щодо обсягів, термінів і можливостей відновлення експорту в посткарантинний період [7].

Для пом'якшення наслідків пандемії підприємства скористалися державними програмами підтримки, зокрема з виплати заробітної плати, вирішення проблем із грошовими потоками та скорочення робочого часу. Серед позитивних змін можна відзначити ширше використання цифрових інструментів, активізацію онлайн-продажів та адаптацію бізнес-процесів до нових реалій. Водночас, у 2020 році додана вартість, створена МСБ у нефінансовому секторі ЄС-27, скоротилася на 7,6 %, а зайнятість зменшилася на 1,7 %. Наслідки пандемії виявилися нерівномірними в різних країнах та галузях. Найбільших втрат зазнали сфери: «діяльність з розміщення та обслуговування населення» (-37,8%); «транспортування та зберігання» (-16,1%); «адміністративні та допоміжні послуги» (-13,3%); «обробна промисловість» (- 9,8%). У той же час, додана вартість зросла у галузях «операції з нерухомістю» та «інформаційно-комунікаційні технології», а також помірно знизилася у «цифровому секторі», «постачанні електроенергії, газу та пари», «будівництві» та «професійній, науково-технічній діяльності» [15, с. 62].

На додаток, більшість власників малих підприємств, що працюють у відносно стабільному середовищі, часто не мають мотивації до розширення і продовжують функціонувати в усталених рамках, поки не стикаються з необхідністю вибору: розвиватися, впроваджуючи нову стратегію, або скорочувати обсяги діяльності через конкурентний тиск і ризик втрати ринкових позицій. До таких підприємств зазвичай належать адвокатські бюро, агенції з нерухомості, медичні центри, продуктові магазини та ресторани.

Багато керівників надають перевагу самостійному прийняттю рішень у питаннях управління, однак розширення бізнесу потребує залучення додаткового управлінського персоналу, що створює певні ризики для подальшої діяльності. Водночас ефективна система менеджменту є ключем до прибутковості підприємства незалежно від його розміру чи сфери діяльності. Однак стереотип «єдиного керівника» залишається складним для подолання в країнах із тривалою історією централізованого управління та монополістичного укладу [4, с. 51].

Четверта та П'ята промислові революції, інформаційні технології, а також активні бойові дії у різних регіонах світу є на сучасному етапі також значущими факторами впливу на розвиток малого бізнесу. Так, Четверта промислова революція, яка триває сьогодні, характеризується інтеграцією цифрових та фізичних технологій. Штучний інтелект, робототехніка, Інтернет речей, хмарні обчислення та великі дані відкривають перед бізнесом нові можливості. Для малих підприємств це означає автоматизацію процесів, зниження витрат та спрощення доступу до глобальних ринків через цифрові платформи. До прикладу, сучасні системи електронної комерції дають можливість малим бізнесам успішно конкурувати з великими корпораціями.

П'ята промислова революція, яка поступово починає розвиватися, наголошує на гармонізації відносин між людиною й технологіями. На відміну від попередньої революції, головний акцент робиться на співпраці людини з роботами та штучним інтелектом, а також на індивідуалізації виробництва. Інтеграція гуманістичних цінностей, орієнтація на сталий розвиток та створення

продуктів з урахуванням соціального впливу змінюють підхід до ведення бізнесу, роблячи його більш відповідальним і клієнтоцентричним [57].

Інформаційні технології залишаються рушійною силою цих змін. Завдяки стрімкому розвитку цифрових інструментів, малі підприємства мають можливість впроваджувати інноваційні рішення у своїй діяльності, зокрема використання штучного інтелекту задля аналізу даних, автоматизації комунікацій з клієнтами через чат-боти, управління ресурсами через ERP-системи та організація роботи віддалених команд завдяки цифровим платформам. Ці технології не тільки спрощують операційну діяльність, але й відкривають доступ до нових ринків та сегментів споживачів.

Активні бойові дії в різних частинах світу порушують стабільність економік, руйнують інфраструктуру, створюють бар'єри для міжнародної торгівлі й спричиняють значні людські втрати. Для малого бізнесу це означає необхідність адаптації до кризових умов: зміна ланцюгів постачання, орієнтація на локальні ринки, пошук нових джерел фінансування та підвищення стійкості до зовнішніх ризиків тощо. Водночас, війни стимулюють розвиток певних галузей, таких як виробництво товарів першої необхідності, логістика, медичні послуги й кібербезпека [57].

Отже, на сучасному етапі існують різноманітні фактори впливу на розвиток малого бізнесу в світовій економіці, головними з них є економічні, адміністративно-правові, соціально-культурні та інвестиційні. Економічні фактори включають обмежений доступ до кредитів, низький рівень капіталізації та нестабільність попиту. Адміністративно-правові охоплюють надмірну бюрократію, складні податкові системи та часті зміни законодавства, а соціально-культурні перешкоди, до прикладу, недовіра до підприємництва, дефіцит кваліфікованих кадрів та обмежений доступ до освіти, також значно впливають на розвиток малого бізнесу. Додатково, пандемія COVID-19 стала серйозним викликом для малого бізнесу, спричинивши зниження продажів, банкрутства, скорочення штату та посилення економічної нестабільності. Водночас вона стимулювала впровадження цифрових технологій та адаптацію

бізнес-процесів. Сучасні фактори впливу на розвиток малого бізнесу, включаючи Четверту й П'яту промислові революції, інформаційні технології та активні бойові дії, формують нові умови для функціонування бізнесу. Підприємства, що здатні інтегрувати інновації, реагувати на глобальні виклики й діяти в умовах невизначеності, одержують конкурентні переваги та сприяють формуванню сталого економічного середовища.

Висновки до розділу 1

У першому розділі дослідження розглянуто поняття, сутність та ознаки малого бізнесу, проаналізовано основні функції малого бізнесу в світовій економіці та проблеми розвитку малого бізнесу в світовій економіці.

Виявлено, що малий бізнес є невіддільною складовою світової економіки, що здійснює значний вплив на розвиток суспільства. Малий бізнес є самостійною господарською діяльністю, що здійснюється суб'єктами з метою отримання прибутку за умов підвищеного ризику, інноваційності й систематичності. До провідних ознак малого бізнесу належать обмежена кількість працівників, локальний характер ринку збуту, тісний зв'язок із кінцевими споживачами та низька ієрархічність управління.

Малий бізнес виконує низку важливих функцій у світовій економіці, таких як: розвиток ринкової економіки та, як наслідок, її диверсифікація, розвиток конкурентного середовища, забезпечення надходження бази оподаткування бюджетів всіх рівнів, ресурсна функція, соціальна функція, організаторська функція, функцію генерації підприємницького потенціалу, інноваційно-орієнтована функція, організаційно-управлінська функція. Окрім того, малий бізнес сприяє створенню робочих місць, економічному зростанню, впровадженню інновацій, забезпеченню гнучкості й підвищенню конкурентоспроможності економіки, а також відіграє соціальну роль, забезпечуючи інтеграцію різних верств населення у підприємницьку діяльність.

На сучасному етапі існує низка факторів впливу на розвиток малого бізнесу. Основними факторами, які здійснюють вплив на розвиток малого бізнесу, є економічні, адміністративно-правові, соціально-культурні та інвестиційні. До економічних чинників належать обмежений доступ до кредитування, низький рівень капіталізації та нестабільність попиту. Адміністративно-правові фактори включають надмірну бюрократію, складність податкових систем і часті зміни законодавства. Соціально-культурні фактори, такі як недовіра до підприємництва, дефіцит кваліфікованих кадрів та обмежений доступ до якісної освіти, також значно впливають на розвиток цього сектора. Додатковим викликом стала пандемія COVID-19, що призвела до зниження продажів, банкрутств, скорочення персоналу та загальної економічної нестабільності. Водночас цей період стимулював активне впровадження цифрових технологій та адаптацію бізнес-процесів. Сучасні фактори, зокрема Четверта й П'ята промислові революції, розвиток інформаційних технологій та вплив активних бойових дій, створюють нові умови для діяльності бізнесу. Підприємства, які вміють інтегрувати інновації, реагувати на глобальні виклики та діяти в умовах невизначеності, отримують конкурентні переваги й сприяють формуванню стійкого економічного середовища.

Отже, малий бізнес є одночасно джерелом економічного потенціалу та сферою, яка потребує підтримки й розвитку. Ефективна державна політика, скерована на зменшення адміністративних бар'єрів, покращення доступу до кредитів, сприяння інноваціям та створення сприятливого інвестиційного клімату, є провідним фактором для подолання перешкод, з якими стикається малий бізнес у глобальній економіці.

РОЗДІЛ 2

ЗНАЧЕННЯ ТА РОЛЬ МАЛОГО БІЗНЕСУ В СВІТОВІЙ ЕКОНОМІЦІ

2.1. Аналіз діяльності малого бізнесу в сучасному світі

Малий бізнес відіграє ключову роль у сучасній світовій економіці, яка є невіддільною частиною успішного розвитку будь-якої країни. Він є важливим елементом сучасного виробництва, який, сприяючи збереженню конкурентної активності в економіці, формує природну соціальну структуру громадського устрою на ринкових засадах та сприяє зростанню нового соціального класу підприємців. Аналіз світового досвіду розвитку та функціонування малого бізнесу в різних країнах світу дає змогу зробити про важливість малого бізнесу в загальній світовій економічній системі. Порівняння розвитку малого бізнесу в провідних регіонах та країнах світу подано у табл. 2.1.

Таблиця 2.1 - Порівняння розвитку малого бізнесу в провідних регіонах та країнах світу

Показники	Світові країни та об'єднання країн		
	США	Європа	Японія
Частка зайнятості населення	55%	70%	78%
Відсоток активів	45%	49%	52%
Чистий прибуток	35%	51%	57%
Частка малих підприємств у ВВП	52%	67%	55%
Кількість підприємств	понад 17 млн підприємств	понад 20 млн підприємств	майже 6 млн підприємств

Джерело: складено автором за матеріалами [17, с. 196–197]

Сьогодні у Японії, США та країнах Європейського Союзу до малого бізнесу належать понад 60% від усіх підприємств. Рівень розвитку малого

бізнесу безпосередньо характеризує рівень економічного розвитку держави загалом. Розвиток малого бізнесу в країнах Європи та Америки пішов набагато швидшими темпами завдяки активній підтримці з боку національних урядів та їх сприянню розвитку підприємств малого бізнесу. У більшості країн підприємці сфери малого бізнесу виступають як середній клас, що є фундаментом стійкого економічного зростання. Країни, які досягли успіхів завдяки малому бізнесу, такі як Тайвань, Індонезія, Сінгапур та багато інших, стали світовим прикладом великого економічного прогресу. В процесі аналізу розвитку малих підприємств у цих країнах, можна встановити паралель з позитивним розвитком усієї країни.

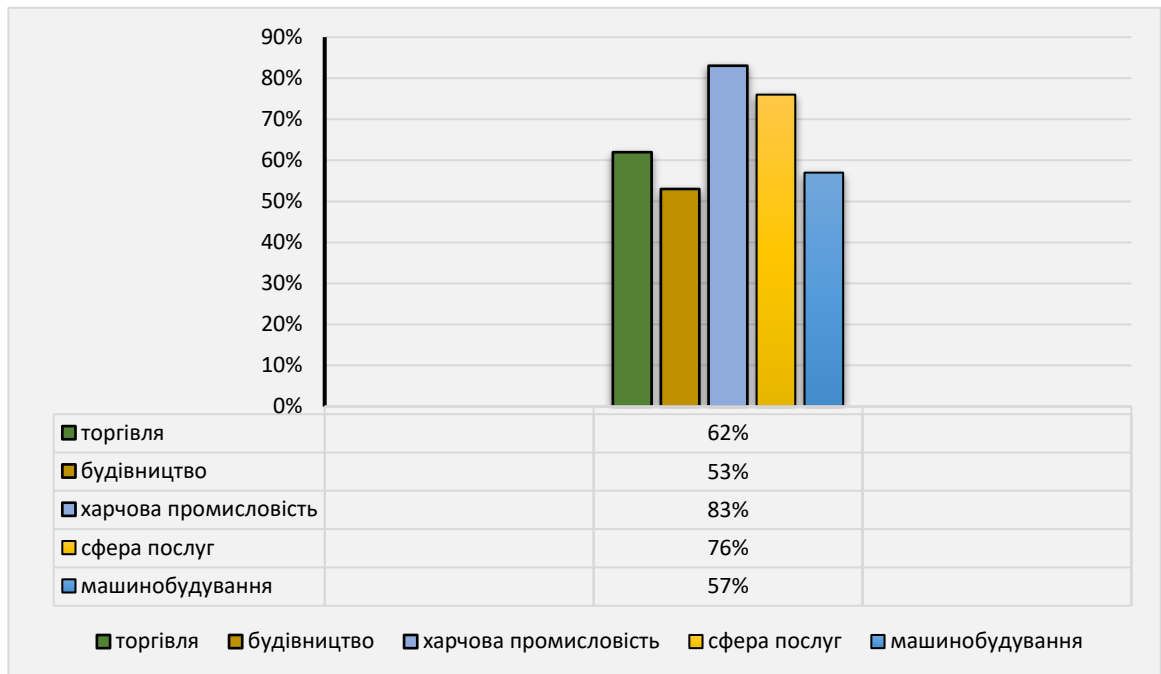
Аналіз малого бізнесу США показав, що у 2022 році в малому підприємстві залучено 78% зайнятих у приватному секторі. На нього припадає 48% від загального обсягу продажу товарів у країні, а також 53% від ВВП [55]. Центральним органом державної підтримки малого бізнесу США є SBA – Small Business Administration (Адміністрація малого бізнесу), яка регулює забезпечення та реалізацію трьох найважливіших завдань:

- гарантування фінансової підтримки підприємств малого та середнього бізнесу;
- сприяння в одержанні державних замовлень;
- надання консультаційних і технічних послуг з питань менеджменту.

За даними SBA, в США щорічно створюється майже 1 млн нових фірм. Майже 61% з цих фірм зайняті в домашньому господарстві за підтримки Міністерства праці США. Малий бізнес у США на 57% інновацій підтримується спонсорами SBA. Конгрес США розробив спеціальну програму для стимулювання інновацій в малих підприємствах. Розходи на ці програми зростають на 1 мільярд доларів щорічно [55].

Сьогодні досить позитивним рівнем розвитку малого бізнесу характеризується Японія. В країні до малого бізнесу належать 5 млн 913 тис. підприємств, що становить 95% від загальної кількості усіх підприємств. На малих підприємствах працює майже 85% усіх зайнятих. Серед галузей економічної діяльності малий бізнес найбільше розвинений: у роздрібній

торгівлі, сфері послуг, громадському харчуванні, машинобудуванні та будівництві, що є найголовнішими секторами в економіці країни. Частки малого бізнесу у основних галузях Японії в 2024 – 2025 роках показані на рис. 2.1.

*Рис. 2.1 – Частки малого бізнесу у основних галузях Японії в 2024 – 2025 рр.
Джерело: створено автором на основі [53]*

Половина підприємств малого бізнесу в Японії володіє індивідуальними формами власності, що фактично є сімейними. Проте в країні протягом 2019-2025 років прослідковується зниження приросту населення, що пов'язано з низьким рівнем народжуваності, а відповідно й з перенасиченням товарів на ринку, що призводить до необхідності зменшення потужності виробництва. Така тенденція може призвести до поступового зменшення кількості підприємств.. Економіка розвивається завдяки співпраці між великими та малими підприємствами. Малий бізнес тісно співпрацює з великими підприємствами країни – наприклад, малий бізнес займається будівництвом житла, оскільки більшість японців вважають, що краще жити у компактних будинках. Проте, будівництвом доріг, заводів, торгових центрів та багатоповерхівок займається виключно великий бізнес. Зазвичай, великі підприємства надають роботу малим

через аутсорсинг. Приблизно 55% малих підприємств у промисловості працюють за такою схемою [53].

Уряд Японії сприяє модернізації підприємницького сектору та спрощує процес створення нових бізнесів, зокрема у секторі малого бізнесу, який є основою економічного розвитку та фінансової стабільності країни. Таким чином, в Японії ухвалено наступні закони:

- Закон, який дозволяє створювати малі підприємства без початкового капіталу – лише з однією єною. Цей підхід дозволив вже створити понад 40 000 компаній.

- Закон, що спрощує процедуру банкрутства у сфері малих підприємств. Згідно з ним, підприємці можуть звертатися до суду для захисту від кредиторів ще до того, як їхні зобов'язання перевищать активи, щоб уникнути їх розпорошення [53].

Тобто, Японія не надає фінансову підтримку підприємствам малого бізнесу, однак забезпечує юридичну та інформаційну підтримку на законодавчому рівні.

Для країн Європи малий бізнес є важливою складовою соціально-економічного розвитку. В ЄС функціонує понад 20 мільйонів малих підприємств, які становлять понад половину загального обороту та створюють значну додану вартість. На підприємства малого та середнього бізнесу Європейських країн припадає понад половина валової доданої вартості. За період спостережень з 2019 року їхня частка збільшилась з 55% до 65%. Причому зростала частка всіх без винятку сегментів із домінуванням малого бізнесу.

Приблизно 70% працездатного населення Європи зайнято у сфері малого бізнесу. Багато малих підприємств ведуть діяльність у сферах торгівлі, будівництва та харчової промисловості (Відсоткове співвідношення галузей діяльності малого бізнесу в країнах Європейського Союзу у 2024 – 2025 роках подано на рис. 2.2).

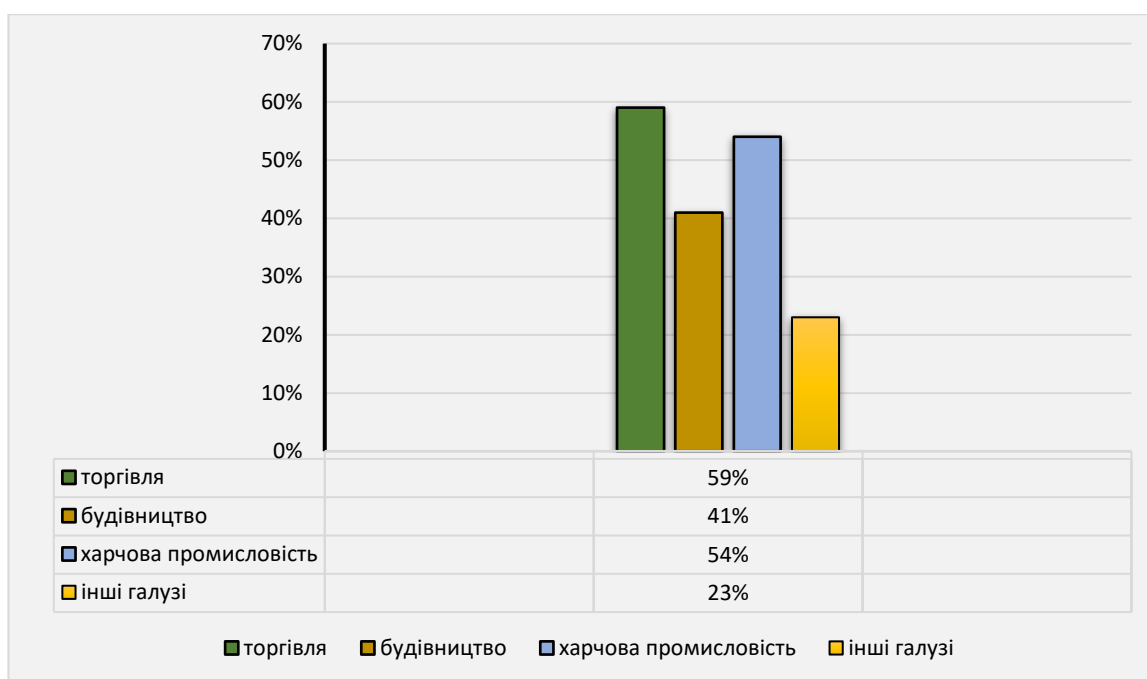

Рис. 2.2 – Частки малого бізнесу у галузях і сферах діяльності у країнах ЄС в 2024 – 2025 рр.

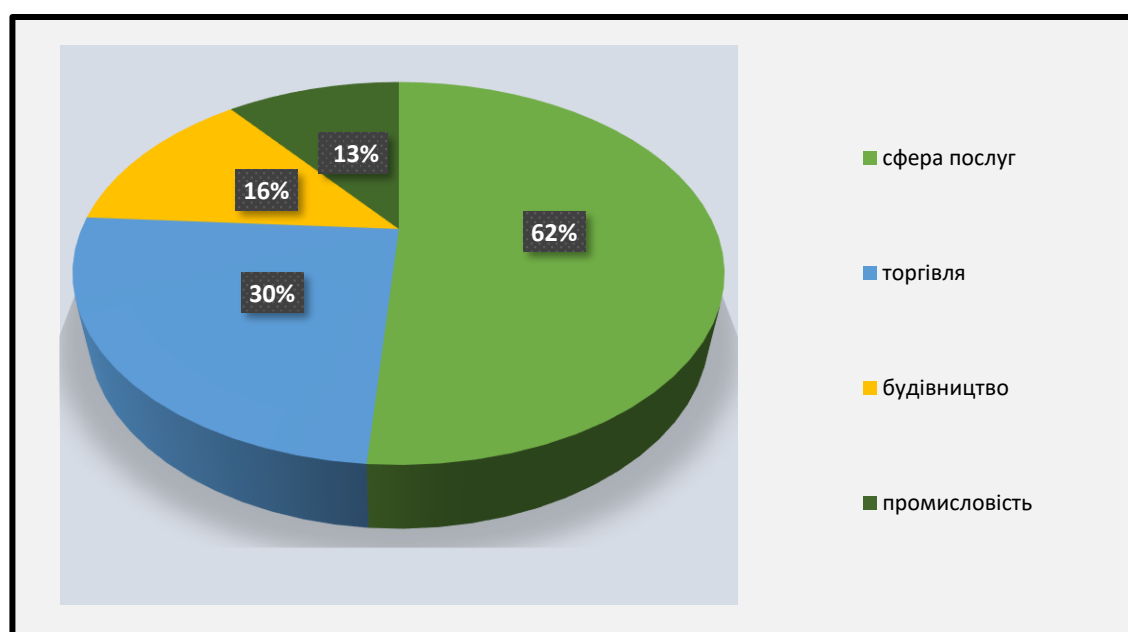
Джерело: створено автором на основі [36].

Загалом, як уже було зазначено, малі підприємства країн Європейського Союзу є ключовим елементом економіки, що підтримує конкуренцію серед виробників. Успішний розвиток Європейського Союзу значною мірою залежить від ефективності діяльності малих підприємств. Одним з пріоритетів ЄС є підтримка малих підприємств з метою досягнення балансу між державними та бізнес-інтересами, створення сприятливих умов для підприємницької діяльності та підвищення конкурентоспроможності сектору малого бізнесу [45, с. 35].

У міжнародній практиці країн ЄС особливу увагу приділяють спеціальним режимам оподаткування для малого бізнесу. Наприклад, у Німеччині кількість працівників вважається критерієм класифікації розміру підприємства, і малі підприємства там зазвичай визначаються як ті, де нараховується не більше 20 осіб персоналу. Більшість з них можуть скористатися програмою регресивного оподаткування, хоча лісова та сільськогосподарська галузі зазвичай звільняються від оподаткування на додану вартість. В Німеччині ставка податку

на прибуток складає 44%, однак для малих підприємств можлива знижка до 17%, залежно від галузі діяльності.

Франція розв'язує проблему безробіття шляхом підтримки малого бізнесу, оскільки 15% населення постійно залишається без роботи. В країні діють близько 3,5 мільйонів підприємств малого бізнесу, з яких найбільш поширені у сферах послуг (1,6 мільйона), торгівлі (845 тисяч), будівництва (450 тисяч) та меншою мірою у промисловості (341 тисяча) [40, с. 419]. Частки малого бізнесу у сферах діяльності Франції представлені на рис. 2.3.

*Рис. 2.3 – Частки малого бізнесу у сферах діяльності Франції в 2023 – 2024.
Джерело: створено автором на основі [40, с. 419].*

Щороку У Франції відкривається понад 250 тисяч нових малих підприємств, проте понад 50 тисяч – стають банкрутами [40, с. 418]. Це значний внесок у розвиток країни, особливо в умовах головної економічної та соціальної проблеми країни – боротьби з безробіттям.

Уряд Великобританії докладляє зусиль для підтримки малого бізнесу, зокрема шляхом банківської системи. Кожен банк має свою власну програму кредитування, однією з них є програма для розвитку та розширення малого бізнесу. Ця програма надає кредити у розмірі від 3 до 120 тисяч фунтів стерлінгів

на строк до 5 років. Щорічно 14–16% стягується з обороту фірми, а не з суми кредиту. Інша програма встановлює розмір кредиту від 10 до 500 тисяч фунтів стерлінгів на строк від 2 до 20 років для придбання заводу, обладнання тощо, з відсотком, що відповідає чинній ставці. Урядова програма гарантування кредитів захищає 75% кредитів, виданих банками підприємствам малого бізнесу. Кожного року у бюджеті виділяється близько 100 мільйонів фунтів стерлінгів на забезпечення гарантій банкам. Фіскальна політика уряду також відіграє значну роль у підтримці малого бізнесу, надаючи знижену ставку оподаткування, систему знижок у сплаті прострочених позичок та інші заходи стимулювання [40, с. 419–420].

Окрім бюджетних заходів, малому бізнесу надаються пільги при стягненні місцевого податку на майно, що допомагає частково розв'язати проблему ліквідності. Важливо зробити акцент на окремих програмах, які спрямовані на сприяння малому бізнесу:

1. Програма, яка передбачає надання шефської допомоги дрібним фірмам у вигляді консультацій з питань управління фінансуванням маркетингу, а після схвалення всіх цих програм їх виконанням займається Служба дрібних фірм.
2. Програма, спрямована на надання фінансової допомоги дрібним фірмам.
3. Програма «Гарантування кредитів», яка розрахована на 3 роки та передбачає виплату страхових премій від імені успішних бізнесменів.
4. Програми, що стимулюють експортну діяльність дрібних фірм, які бажають експортувати свої товари.

За загальної підтримки малого бізнесу у Великобританії діє досить жорстка система контролю над діяльністю підприємств.

В Італії визначають бізнес за кількістю працівників на підприємстві, розділяючи його на категорії:

- мікрофірми – містять до 20 працівників;
- малі фірми – містять 20–100 працівників;
- середні – містять 100–500 працівників;

– великі – містять понад 500 працівників [37].

За даними на 2023 рік в Італії існували 6 950 000 підприємств з кількістю працівників до 100 осіб. Понад 40% з них мали лише одного працівника. Мікрофірми становили 65% від загальної кількості працівників і більш як 40% від обсягу продажів. Сфери спеціалізації малого підприємництва були дуже різноманітні, від пошиття одягу та виробництва взуття до дизайну, виготовлення ювелірних прикрас, виробництва оливкової олії, вина та оброблення фруктів і овочів. Підприємства малого та середнього бізнесу річно збагачували італійський бюджет на суму більш як 90 мільярдів євро [10, с. 74].

Кооперативне кредитування стало ключовим фінансовим ресурсом для багатьох малих підприємств. На сьогодні кооперативні банки складають 63% від усіх банківських установ країни, і в основному представлені малими та середніми установами. Протягом останнього десятиліття їхня частка у загальному обсязі кредитів для приватного сектору постійно зростає, збільшившись з 25% до 37%. Частка малих та середніх підприємств у кредитуванні сягнула 49%, а мікrokредитів – до 300 тис. євро (13,5%) [10, с. 75].

Міністерство промисловості та регіональна влада Франції відповідають за бюджетну підтримку малого бізнесу та мають широкі повноваження. Головні фінансові ресурси надходять через банк «Медіокредіт Централ» та спеціальні установи місцевого сектору – Артіджанкасса. Фінансова підтримка реалізується через різноманітні програми, такі як гарантії кредитів, податкові пільги, страхування експортних кредитів тощо. Допомога може становити до 50% від необхідних капіталовкладень підприємства [10, с. 75].

В Італії законодавство спрямоване на підтримку та модернізацію малих підприємств, надання пільгового оподаткування італійським фінансовим компаніям, які створені з метою модернізації малих підприємств. Крім того, фірми-експортери товарів, компанії, що надають міжнародні послуги та пов'язані з ними операції, страхові компанії, а також інші підприємства в Італії можуть бути звільнені від сплати податку на додану вартість.

У 2021–2022 роках Італія витратила 20% свого ВВП на ліквідацію наслідків кризи, спричиненої пандемією. Самозайнятим особам було виплачено 600 євро протягом трьох місяців, тоді як роботодавці отримували компенсацію у розмірі 50% від їхнього заробітку протягом дев'яти тижнів після введення карантину [12].

Завдяки малому бізнесу Іспанія досягла високих економічних показників. Саме малі підприємства вивели країну із безробіття та сприяли економічному зростанню. Іспанія, разом з Італією та Францією, є однією з провідних країн у світі за виробництвом вина, і це переважно завдяки малому бізнесу. Цей сектор грає ключову роль також у туристичній індустрії. Іспанці будують сімейні готелі, утримують ресторани та бари, та забезпечують побутове обслуговування. В країні позитивною стороною для розвитку малого бізнесу є ефективне скорочення бюрократичних процедур. Оформлення підприємства та отримання ліцензії можливо лише за 24 години, що сприяє створенню сприятливого середовища для розвитку малого бізнесу. Крім того, для тих, хто планує розпочати свій бізнес, доступні спеціальні програми підтримки. Наприклад, протягом перших п'яти років підприємець позбавлений обов'язку сплати податків і має можливість отримати безстроковий кредит для розвитку свого бізнесу. У разі необхідності, Державний інститут офіційного кредитування країни виступає поручителем. В результаті успішної державної політики підтримки малого бізнесу, Іспанія займає високі позиції (2-ге місце) за обсягами наданих послуг і вироблених товарів.

У Франції активно підтримуються малі та середні підприємства через державну політику, спрямовану на їхнє створення, розвиток і збільшення зайнятості. Зокрема, уряд надає пільги та можливість отримання підйомних для тих, хто відкриває бізнес в економічно вразливих зонах країни. Це означає звільнення від податків на тривалий термін, підтримка у формі консультацій для безробітних, які розпочинають власний бізнес. Також майже всі власники малого бізнесу можуть отримати пільгові кредити, позики та субсидії.

На додаток, після закінчення пандемії COVID-19 у Франції для малих підприємств було припинено вимагання сплати податків та комунальних послуг. Малому бізнесу, який має річний дохід менше ніж 1 млн євро або зазнав 70% збитку через коронавірус, надавали щомісячний грант у розмірі 1 500 євро. Держава також компенсувала працівникам понад 70% від їхньої зарплати, працівники з мінімальною заробітною платою були повністю відшкодовані на 100% [28, с. 28].

В Німеччині відзначається розвиток інноваційного бізнесу як одна з ключових особливостей малого бізнесу. Для цього країна створила консультаційні пункти при «Палаті промисловості та торгівлі», а також комісію, яка стимулює технологічний трансфер. Держава підтримує та сприяє розвитку технопарків, запроваджуючи ряд державних та національних програм з пільговою або навіть дотаційною підтримкою для малих підприємств. На сьогодні в Німеччині сформована добре організована інфраструктура державної підтримки для малого інноваційного бізнесу, яка включає технологічні центри, спеціальну транспортну мережу та науково-дослідні інститути. Надання пільгових кредитів малим підприємствам влада Німеччини вважає вигідним для усіх зацікавлених сторін.

У 2022 році Німеччина запровадила допомогу бізнесу в період кризи (пандемії COVID-19), на що було відведено 37% ВВП країни. Основними заходами було скасування податку на прибуток як для фізичних осіб, так і для підприємств. Підприємства з кількістю до 10 працівників отримали можливість отримати фінансову допомогу у сумі від 9 до 15 тисяч євро; були вжиті заходи для полегшення умов отримання кредиту та укладання короткострокових трудових договорів [28, с. 29].

Визначимо тенденції розвитку малого бізнесу у світовій економіці на основі аналізу економічних показників: частки ВВП, чисельності підприємств малого бізнесу, частки зайнятих працівників, частки малого бізнесу протягом 2018 – 2023 років (табл. 2.2).

**Таблиця 2.2 – Показники розвитку малого бізнесу у світовій економіці
протягом 2018 – 2023 років**

Показники	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Частка ВВП	58%	60,4%	62,8%	63,2%	64%	67%
Чисельність підприємств	40 452 541	41 765 489	42 034 530	42 613 710	43 456 890	44 350 673
Частка зайнятих працівників	72,5%	76%	77,4%	79%	81,3%	84%
Частка малого бізнесу	61%	65,4%	66%	68,5%	69%	78,2%

Джерело: складено автором за матеріалами [3, с. 7; 10, с. 75; 37, с. 233].

У 2018 році частка ВВП становила 58% і у 2023 році цей показник зріс до 67%. Також простежується збільшення чисельності підприємств – у 2018 році їх кількість становила 40 452 541 одиниць, а в 2023 році – 44 350 673 одиниць, тобто їх кількість зросла майже на 4 млн одиниць. Частка зайнятих працівників у 2018 році становила 72,5%, у 2020 році – 77,4%, у 2023 році – 84%, тобто, за шість років частка зайнятих працівників зросла на 11,5%. Натомість частка малого бізнесу у 2018 році становила 61%, а в 2023 році цей показник сягнув позначки 78,2%, що свідчить про зростання показника на 17,2%. Дослідження показників розвитку малого бізнесу у світовій економіці протягом 2018 – 2023 років свідчить про позитивну тенденцію розвитку та позитивний вплив малого бізнесу на світову економіку, оскільки збільшення кількості підприємств забезпечує більшу частку зайнятих працівників, більшу кількість сплати податків до бюджетів країн, збільшення частки ВВП та загального зростання економічної стабільності країн.

Підсумуємо, що малий бізнес відіграє ключову роль у сучасній світовій економіці, яка є невіддільною частиною успішного розвитку будь-якої країни. Закордонний досвід, зокрема країн Європейського Союзу (Італії, Франції, Німеччини та багатьох інших), Сполучених Штатів Америки та Японії підтверджує, що ключовим елементом успішної підтримки малого бізнесу є грамотні заходи, які держава приймає, враховуючи реальні потреби бізнесу.

Саме тому мале підприємництво в країнах ЄС вважається ключовим для зайнятості, особливо в галузі виробництва. Незалежно від критерію визначення, малі підприємства становлять 95% від усіх підприємств у країнах Європейського Союзу. Серед ключових чинників, що впливають на розвиток малого бізнесу в ЄС, США та Японії, важливе значення має не лише усунення бюрократичних перешкод, спрощення доступу до джерел фінансування, надання прямої фінансової підтримки та зменшення податкового навантаження, але й активна участь у підвищенні підприємницької обізнаності населення та розвитку підприємницької культури.

2.2. Роль малого бізнесу під час зростання економіки в світі

Досвід розвинених країн підтверджує, що малий бізнес відіграє критично важливу роль в економіці, оскільки його розвиток впливає на економічне зростання, забезпечує насичення ринку продукцією високої якості, сприяє створенню нових робочих місць і розв'язує багато економічних, соціальних та інших проблем. У всіх розвинених країнах держава сприяє розвитку малого бізнесу, і все більше ефективного населення починає займатися підприємництвом. Малий бізнес, як сектор економіки, давно вважається головним за кількістю та обсягами виробництва у провідних країнах світу.

Підприємства малого бізнесу забезпечують гнучкість та стійкість економічної системи, наближаючи її до потреб конкретних споживачів, а також виконують важливу соціальну функцію, надаючи робочі місця та створюючи джерело доходу для значної кількості населення. Економісти часто називають малий бізнес «хребтом національної економіки» як в Україні, так і в багатьох розвинутих державах світу. У Додатку А подано місце малого бізнесу в економіці України та світу. Основні завдання, реалізація яких відбувається саме завдяки ефективному функціонуванню малого бізнесу в Україні та інших країнах подано на рис. 2.4.

Рис. 2.4 – Роль малого бізнесу під час зростання економіки в світі

Джерело: створено автором на основі [44, с. 152].

Сприяння послабленню монополізму та розвиток конкуренції полягає в тому, що малий бізнес грає важливу роль у формуванні конкурентного середовища через свій внесок у сприянні конкурентним відносинам, завдяки його антимонопольній природі. Малі компанії проявляють здатність швидко реагувати на ринкові тенденції та розробляти нові товари для задоволення потреб споживачів, що визнано великими корпораціями.

Надаючи гнучкість ринковій економіці, реагуючи оперативно на зміни умов ринку, зокрема у контексті швидкої індивідуалізації та диференціації споживчого попиту, росту асортименту товарів та послуг, малі підприємства з невеликим обсягом виробництва та обмеженими ресурсами змушені швидко адаптуватись до нових умов, у той час, як великі компанії менш гнучко вдосконалюють свою стратегію під нові тенденції в економіці.

Малі підприємства можуть допомогти розв'язати проблему безробіття. Значення малого бізнесу в суспільстві полягає не лише в цьому, але й у тому, що він формує основу середнього класу, який забезпечує стабільність і фінансовий розвиток країни. Розвиток малого бізнесу сприяє також стимулюванню регіонального розвитку та зменшенню відставання за соціально-економічними показниками в різних країнах [38].

Прискорення реалізації інноваційних технічних та комерційних ідей та наукової продукції полягає у швидкому втіленні новаторських концепцій. Понад 60% новаторських досягнень ХХІ століття створено незалежними винахідниками та малими компаніями. Це вдається завдяки полегшеним організаційним умовам на малих підприємствах та індивідуальному підходу у процесі розробки.

Підприємства малого бізнесу забезпечують спад суспільної напруги, розширення ринкових відносин та підтримка середнього класу. Важливу роль у послабленні тенденцій соціальної диференціації та збільшенні соціальної бази реформ відіграє малий бізнес.

Малі підприємства є основною опорою для провідних країн, виступаючи як найбільший роботодавець і ключове джерело економічного зростання. Використання переваг малих підприємств може призвести до значного позитивного впливу навіть на поточному етапі економічних реформ. Ці підприємства мають більшу гнучкість і швидкість реагування на зміни на ринку.

Найбільш мобільними для впровадження прогресивних методів господарювання виявляються саме підприємства малого бізнесу. Вони можуть швидко й без негативних наслідків змінювати свої виробничі програми,

освоювати виробництво високорентабельних товарів, що мають попит, та відмовлятися від випуску нерентабельної продукції. Чимала перевага малих підприємств полягає в тому, що багато з них виявилися більш пристосованими, ніж великі компанії, до умов розвитку у кризові періоди для економік країн Заходу (зокрема в період кризи, спричиненої пандемією COVID-19). Великі фірми не так чутливо й швидко реагують на будь-які зміни в економіці.

Підприємства малого бізнесу досить чутливо реагують на зміни в економіці, такі як зниження чи підвищення рівня прибутку у відповідних галузях. У таких умовах великі компанії вивозять капітал за кордон. Дрібні підприємства, як правило, не мають такої можливості. Для виживання дрібні фірми змушені переглядати свою виробничу та маркетингову діяльність. Ті, хто зміг адаптуватися, залишився в живих, в той час, як інші просто збанкрутували. Проте, виробництво малих підприємств під час подолання кризи стало ключовим засобом відновлення економіки. Саме завдяки гнучкості та швидкості реагування малого бізнесу відбувається оновлення виробничих процесів і створення нових робочих місць, що сприяє загальному економічному зростанню. Крім того, малий бізнес часто виступає як каталізатор інновацій, впроваджуючи нові ідеї та технології, що підвищує конкурентоспроможність країни на світовому ринку. Виконаємо SWOT-аналіз малого бізнесу як сектору світової економічної діяльності (табл. 2.3).

Таблиця 2.3 - SWOT-аналіз малого бізнесу як сектору світової економічної діяльності

Сильні сторони	Слабкі сторони
1. Вузька спеціалізація, яка забезпечує кращу адаптацію до потреб ринку і успішного функціонування на локальних ринках за рахунок вивчення їх особливостей. 2. Гнучкість структури виробництва, що дозволяє динамічно реагувати на зміни кон'юнктури ринку.	1. Мала частка освоєння ринку і обмежені перспективи зростання. 2. Нестійкість підприємницьких структур при зміні зовнішніх факторів середовища. 3. Висока залежність від змін кон'юнктури ринку.

Продовження таблиці 2.3.

Сильні сторони	Слабкі сторони
3. Безпосередній контакт з покупцями, здатність реагувати на швидкі зміни попиту. 4. Застосування місцевих джерел сировини, які непридатні для великого бізнесу. 5. Можливість становлення і розвитку підприємств малого бізнесу без великих стартових інвестицій, швидка оборотність коштів. 6. Сприятливість для втілення технологічних інновацій у процеси виробництва та збуту товарів і послуг.	4. Обмежені можливості фінансування і персоналу, які заважають в проведенні досліджень і розробок. 5. Обмежений доступ до високоякісних ресурсів. 6. Брак фінансових ресурсів для виробництва великих проєктів.
Можливості	Загрози
1. Можливість підприємств малого бізнесу зростати до рівня великого бізнесу. 2. Можливість модернізації при перебудові виробничого процесу. 3. Міцна ніша на зайнятому ринку. 4. Можливість застосовувати стартові майданчики для інноваційного розвитку різних регіонів і країни в цілому. 5. Творча самореалізація і можливість розвитку ефективної системи стимулювання творчої продуктивної праці. 6. Можливість застосування незайнятих ресурсів неформальних ринків.	1. Вразливість до спроб тиску органів державної влади. 2. Обмежений доступ до фінансових ресурсів, складність в одержанні кредитних коштів. 3. Неможливість доведення великих інноваційних розробок до етапу їх реалізації. 4. Високий рівень конкуренції, здатний витіснити малі підприємства з ринку.

Джерело: складено автором за матеріалами [22, с. 238].

Світовий досвід доводить, що малий бізнес є важливою складовою ринкової економіки та каталізатором економічного зростання. Цей сектор

значною мірою впливає на визначення якісних та кількісних показників валового національного продукту. Загалом, на малий бізнес припадає приблизно 46-50% зайнятості населення в усьому світі та продукування 40-45% світового ВВП [48]. Основним елементом успішної економіки провідних світових країн є розвиток та стійкість сектору малого бізнесу. Підтримка та зростання цього сегменту сприяє процвітанню економіки в цілому. Свідомі про важливість малого бізнесу для стабільності економіки, розвинуті країни активно заохочують його розвиток за допомогою різноманітних державних інструментів, таких як податкові пільги, програми підтримки та інші заходи.

Сучасна міжнародна торгівля все більше переходить під панівний вплив малих підприємств, оскільки їм притаманна гнучкість та мобільність, що дозволяє таким підприємствам легше адаптуватися до ринкових умов. Зовнішньоекономічна діяльність має важливе значення для малого бізнесу у всьому світі, оскільки виходження на міжнародні ринки дозволяє малим підприємствам повністю реалізувати себе та стимулювати світову економіку шляхом підвищення загальної конкурентоспроможності. Малий бізнес сприяє розвитку нових технологій та винаходів, впровадженню «know-how», удосконаленню та покращенню своєї продукції завдяки жорсткій конкуренції [32].

Малі підприємства все більше вступають в експортну сферу, розширюючи свої ринки збуту через прямі експортні операції, створення філій за кордоном, надання іноземним компаніям франшиз на свою продукцію тощо. Цей факт ще раз підтверджує важливість малого бізнесу для розвитку як національної, так і світової економіки.

Узагальнюючи вищевикладене, можна з впевненістю сказати, що підприємства малого бізнесу в багатьох світових країнах з розвиненою економікою виступають каталізатором економічного зростання і з часом лише посилюють своє місце у світовій економічній системі, нарощуючи міжнародну конкурентоспроможність. Саме малі бізнеси найшвидше реагують на ринкові тенденції й таким чином забезпечують потрібну гнучкість ринковій економіці.

Ця якість малих підприємств набуває особливої ваги в умовах сучасного ринку, коли відбувається невідворотний процес швидкої глобалізація, змінюється споживацький попит, розширюється асортимент товарів і послуг та прискорюється науково-технічний прогрес в усіх сферах людської життєдіяльності.

2.3. Тенденції розвитку та роль малого бізнесу в Україні

Малий бізнес в Україні налічує 360 565 підприємств, з них 293 865 одиниць – мікропідприємства, або 83%. Найбільша кількість підприємств малого бізнесу зосереджена за такими видами діяльності: гуртова та роздрібна торгівля – 46 370 одиниць; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів – 44 830 одиниць; сільське, лісове та рибне господарство – 43 200 одиниць; промисловість – 35 640 одиниць; операції з нерухомістю – 31 940 одиниць. Найменша кількість підприємств малого бізнесу здійснює свою діяльність у сфері освіти – 2 130 одиниць та мистецтва, спорту, розваг та відпочинку – 1870 одиниць [Національний інститут стратегічних досліджень]. Відсоткове співвідношення українських підприємств малого бізнесу за видами діяльності подано на рис. 2.5.

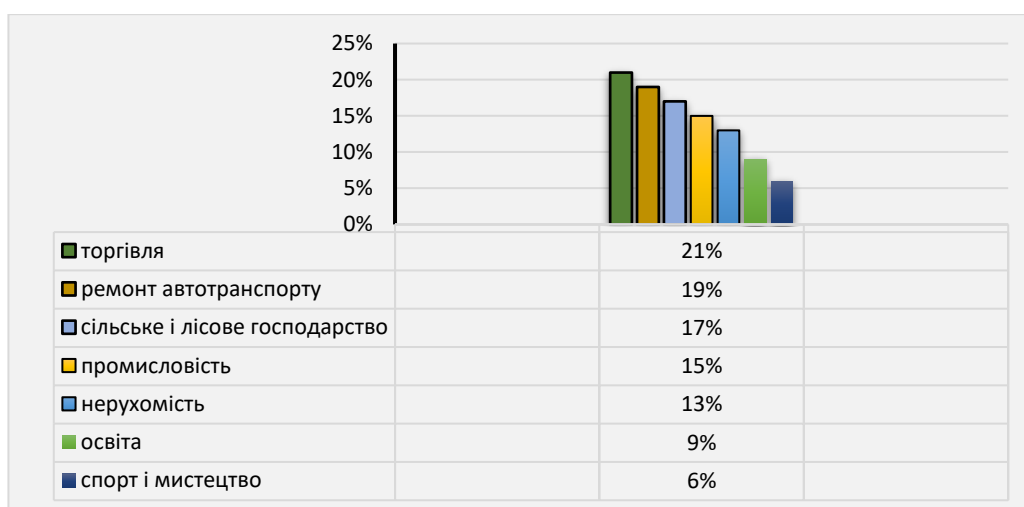

Рис. 2.5 – Частки українських підприємств малого бізнесу за видами діяльності
Джерело: створено автором на основі [29].

В Україні малий бізнес має певні проблеми, які перешкоджають йому розвиватися динамічніше. Економісти розподіляють такі труднощі на зовнішні іта внутрішні.

Серед зовнішніх перешкод розвитку українських підприємств малого бізнесу варто виокремити наступні (рис. 2.6).

Рис. 2.6 – Зовнішні перешкоди розвитку українських підприємств малого бізнесу

Джерело: створено автором на основі [29].

До внутрішніх проблем розвитку та функціонування підприємств малого бізнесу належать:

- висока схильність до проведення тіньових операцій, виплати частини заробітної плати «у конверті» та інші факти порушення норм господарського та податкового законодавства;
- недостатність забезпечення сировиною та брак технічного оснащення порівняно з великим підприємництвом;
- хронічна нестача фінансових коштів, що пов'язано з низькою часткою власного капіталу та потребою залучення позичкових коштів;
- невисокий рівень кваліфікації як власників, так і їхніх співробітників, що ускладнює процес застосування ними інноваційних технологій;
- ухилення від оподаткування та високі витрати часу на підготовку податкових документів;
- висока вартість користування банківськими кредитами при практичній відсутності будь-якого компенсаційного механізму з боку держави тощо [26].

У ситуаціях порушення макроекономічної стабільності роль малого підприємництва як структуроутворюючого елемента в сучасній українській економіці стає все важливішою. Водночас зростає його уразливість до внутрішніх і зовнішніх шоків, а також ризик у порівнянні з великими підприємствами. У 2019–2020 році мале підприємництво в Україні та в цілому у світі пережило нову важку ситуацію внаслідок пандемії COVID-19, що призвела до кризових процесів і порушень стабільності в економіці. Введення урядом карантинних заходів, локдаунів та вимог соціального дистанціювання поставило український малий бізнес на межу виживання. Таким чином, до традиційних викликів розвитку малого підприємництва додалося нове, пов'язане з сучасними глобальними викликами:

- більша чутливість до негативних економічних чинників та порушень макроекономічної стабільності, включаючи циклічні занепади, інфляційні процеси та інші аспекти;
- вимушене скорочення штату співробітників, що призвело до зростання рівня циклічного безробіття;

- додаткове навантаження на державу внаслідок зростання обсягів соціальних трансфертів, пов'язаних із підтримкою людей у разі часткового безробіття та наданням допомоги найуразливішим підприємцям в малому бізнесі;
- різке зниження прибутку у маломасштабних підприємств, яке вдвічі перевершує скорочення доходів великих корпорацій;
- збільшення відсотка банкрутств серед малих підприємств у сфері обслуговування, розваг та громадського харчування в порівнянні з середніми та великими компаніями. За інформацією Співки українських підприємців, вже протягом першого кризового місяця 2020 року було припинено діяльність та оголошено банкрутство близько 6% малих підприємств;
- значні фінансові втрати, які мали вплив на суб'єктів малого вже на 2-3 місяць карантинних обмежень;
- погіршення криміногенної ситуації в Україні через втрату багатьма громадянами основних засобів для існування, бізнесу та доходу [27, с. 66–68].

Проте, з початком повномасштабної війни на теренах України, відбулися значні зміни у загальній чисельності малого підприємництва, яке зазнало нових труднощів. За період з 2020 по 2022 рік кількість малих підприємств зменшилася майже на третину – на 31%. Внаслідок війни багато компаній зазнали серйозних втрат, припинили свою діяльність або перемістили підприємства в інші регіони країни, скориставшись можливістю релокації. Це призвело до значного зменшення обсягів виробництва та збуту, що, своєю чергою, вплинуло на економіку країни загалом. Дестабілізація сектора малого бізнесу та зниження його ділової активності негативно вплинули на рівень зайнятості, спричинивши зростання безробіття.

Дослідження, яке було проведене в період з грудня 2023 року по січень 2024 року в рамках проєкту програми розвитку ООН «Підтримка України», показує наступне:

- перед початком повномасштабного російського збройного вторгнення лише п'ята частина підприємств (22,3%) оцінювала свій фінансово-економічний стан як задовільний або поганий;

- до кінця 2023 року ця кількість збільшилась до 78,1%;

- лише 36,5% малих підприємств в Україні продовжували працювати під час війни;

- 6% підприємств були змушені припинити діяльність більше, ніж на один рік;

- найбільше постраждали малі підприємства у Східному та Південному регіонах. Наприклад, на сході України через військові дії 18,2% підприємств були змушені припинити роботу на рік чи більше, в той час, як на півдні ця частка становила 12,7%;

- найбільші втрати були зафіксовані у секторах будівництва, транспорту, громадського харчування та туризму, тоді як ІТ-сектор і сільське господарство постраждали менше всього [52]. Результати дослідження подано у Додатку Б.

Згідно з опитуваннями, проведених НІСД (Національним інститутом стратегічних досліджень), основними труднощами, з якими сьогодні стикається малий бізнес в Україні є війна та взаємодія з органами влади, зокрема:

- блокування податкових накладних (31,3 % підприємств малого бізнесу стикнулись із цією проблемою). Цей показник зменшився порівняно з попередньою фазою дослідження, коли він становив 44,2 %, але все ще посідає перше місце;

- проблема логістики, яка з плином часу лише ускладнюється. Якщо в листопаді 2023 року на неї вказали 23 % опитуваних, то у грудні цей показник становив 25 %;

- почастишали випадки відмови державних органів у бронюванні ключових співробітників (19,8 % підприємств стикнулись із цією проблемою) [29].

Частка основних труднощів ведення бізнесу в Україні у 2022 – 2024 роках у Додатку В.

Загалом, проблеми розвитку підприємств малого бізнесу в Україні можна поділити на п'ять ключових груп (див рис. 2.7).

Рис. 2.7 – Основні групи проблем розвитку підприємств малого бізнесу в Україні

Джерело: створено автором на основі [32, с. 129–130].

Перша група містить проблеми, які пов'язані зі значними матеріальними та фінансовими витратами суб'єктів господарювання малого бізнесу на етапі започаткування господарської діяльності. До цієї групи варто віднести:

- потребу в закупівлі сучасного устаткування, обладнання, інструментів, технологій, техніки;
- високу вартість купівлі-продажу комерційної нерухомості;
- високу вартість оренди комерційної нерухомості; завищенні тарифи на комунальні послуги.

Друга група містить проблеми з пошуку та залучення кредитних коштів. Великою перешкодою для вітчизняного бізнесу є висока вартість кредитів. Кредитні ставки комерційних банків для бізнесу становлять 21-27%, що призводить до того, що лише підприємства з високим рівнем прибутковості можуть собі дозволити кредити. До проблем, які ускладнюють отримання позик малим бізнесом, входять:

- значні витрати часу на оформлення та розгляд кредиту за невеликих термінів кредитування, невисока рентабельність діяльності підприємств малого бізнесу, що не покриває банківської ставки по кредиту;
- складна процедура отримання кредитних коштів;
- відсутність або брак у позичальника застави, яку кредитні установи та банки розглядають як вид забезпечення;
- ризики банкрутства малих підприємств через фінансову неспроможність;
- ризики, які пов'язані з несвоєчасним поверненням кредиту та сплати відсотків за цим кредитом.

Третя група – це труднощі, пов'язані із вчасним впровадженням товарів, успішним наданням послуг та результативним виконанням робіт. Ця категорія негативних аспектів включає:

- низьку купівельну спроможність населення, яка спричиняє зменшення обсягів продажу товарів;
- коливання валютного курсу;
- надання послуг та виконання робіт;
- високу конкуренцію на ринку;

- демпінг цін;
- зміни в смаках та уподобаннях споживачів тощо.

Четверта група стосується економічної та суспільно-політичної ситуації, спричиненої зміною чинного законодавства, яке вимагає сплати обов'язкових внесків – Єдиного соціального внеску (ЄСВ) та податків від усіх фізичних осіб-підприємців без винятку (раніше неактивні підприємці не сплачували ніяких податків); збільшенням кількості податкових перевірок та штрафів за порушення законодавства та інші подібні фактори.

П'ята група пов'язана з форс-мажорними обставинами, які, згідно з чинним законодавством України, класифікують на три групи:

- природні явища – це стихійні лиха та погодні умови: буря, ураган, повінь, нагромадження снігу та снігопади, ожеледь, пожежа, землетрус тощо;
- дії влади – введення надзвичайної ситуації чи надзвичайно стану, введення карантину, проведення військової мобілізації (з лютого 2022 року);
- обставини соціального характеру – масові заворушення, страйки, терористичні акти та бойові дії, оголошена та неоголошена війна рейдерство, протиправні дії третіх осіб [32, с. 129–130].

Розв'язання проблем розвитку малого бізнесу в Україні повинно стати одним із головних напрямків державної політики, оскільки саме сектор малого підприємництва сприятиме значному підвищенню ефективності реалізації внутрішнього економічного потенціалу, оптимізації участі України в міжнародній співпраці та підвищенню конкурентоспроможності національної економіки.

Міністерство економічного розвитку і торгівлі України вже запровадило ряд реформ, спрямованих на полегшення ведення бізнесу в Україні, а саме:

- Закон про спрощення ведення бізнесу згідно з яким було скасовано 16 неефективних регуляторних обмежень, гармонізовано систему оренди землі та створено систему «єдиного вікна» для відкриття бізнесу лише за два дні.

- Зміни до закону про ліцензування згідно з якими було скасовано ліцензування 26 типів господарської діяльності.
- Урядова постанова про дерегуляцію згідно з якою було скасовано моніторинг користування надрами та потребу у неефективних сертифікатах у сільськогосподарській сфері, що відкривали значні можливості для корупції.
- Закон про захист прав інвесторів, що привів стандарти законодавства до загальноєвропейських і забезпечив відповідний захист міноритарних акціонерів [19].

Підтримка малого бізнесу в Україні також була надана з боку міжнародних організацій (рис. 2.8).

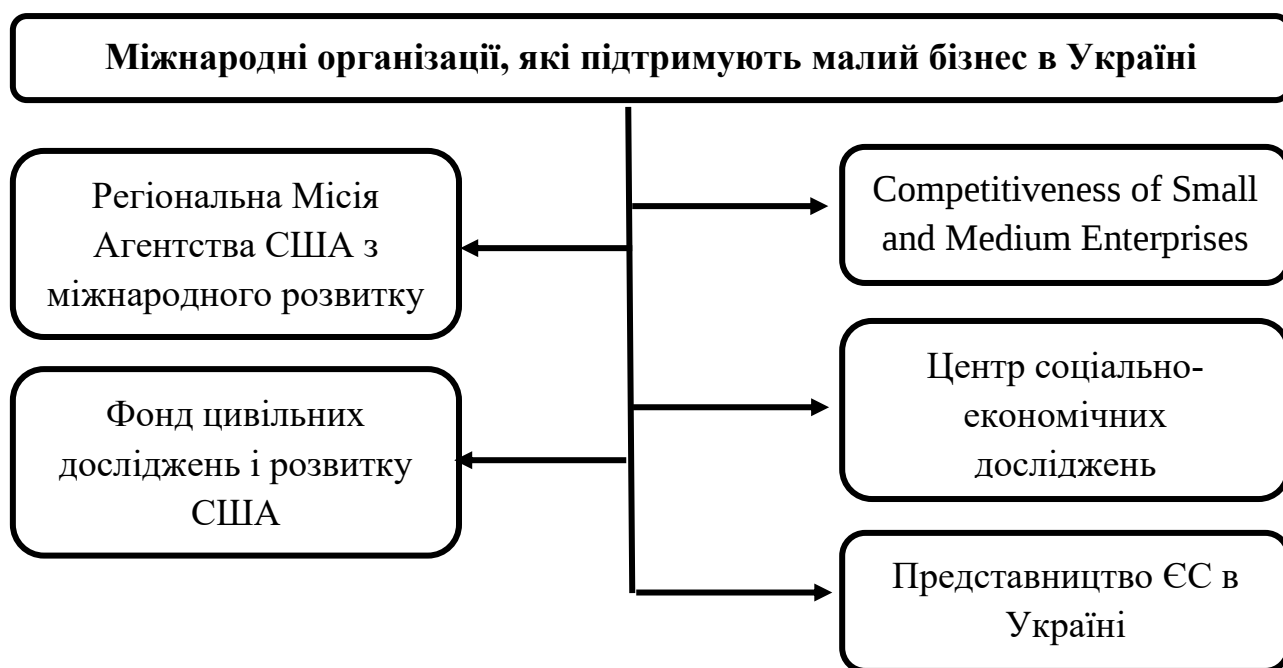

Рис. 2.8 – Міжнародні організації, які підтримують малий бізнес в Україні

Джерело: створено автором на основі [5].

На додаток, підприємці малого бізнесу мають можливість виграти гранти на започаткування та ведення бізнесу в Україні та поза її межами.

Це відкриває додаткові фінансові ресурси для інноваційного розвитку та розширення діяльності. Отримання таких грантів також підвищує довіру інвесторів та партнерів до новостворених підприємств.

У майбутньому для забезпечення зростання малого бізнесу важливо спроектувати стратегії подолання негативних впливів. На поточному етапі розвитку національної економіки ці стратегії мають включати наступні заходи (рис. 2.9):

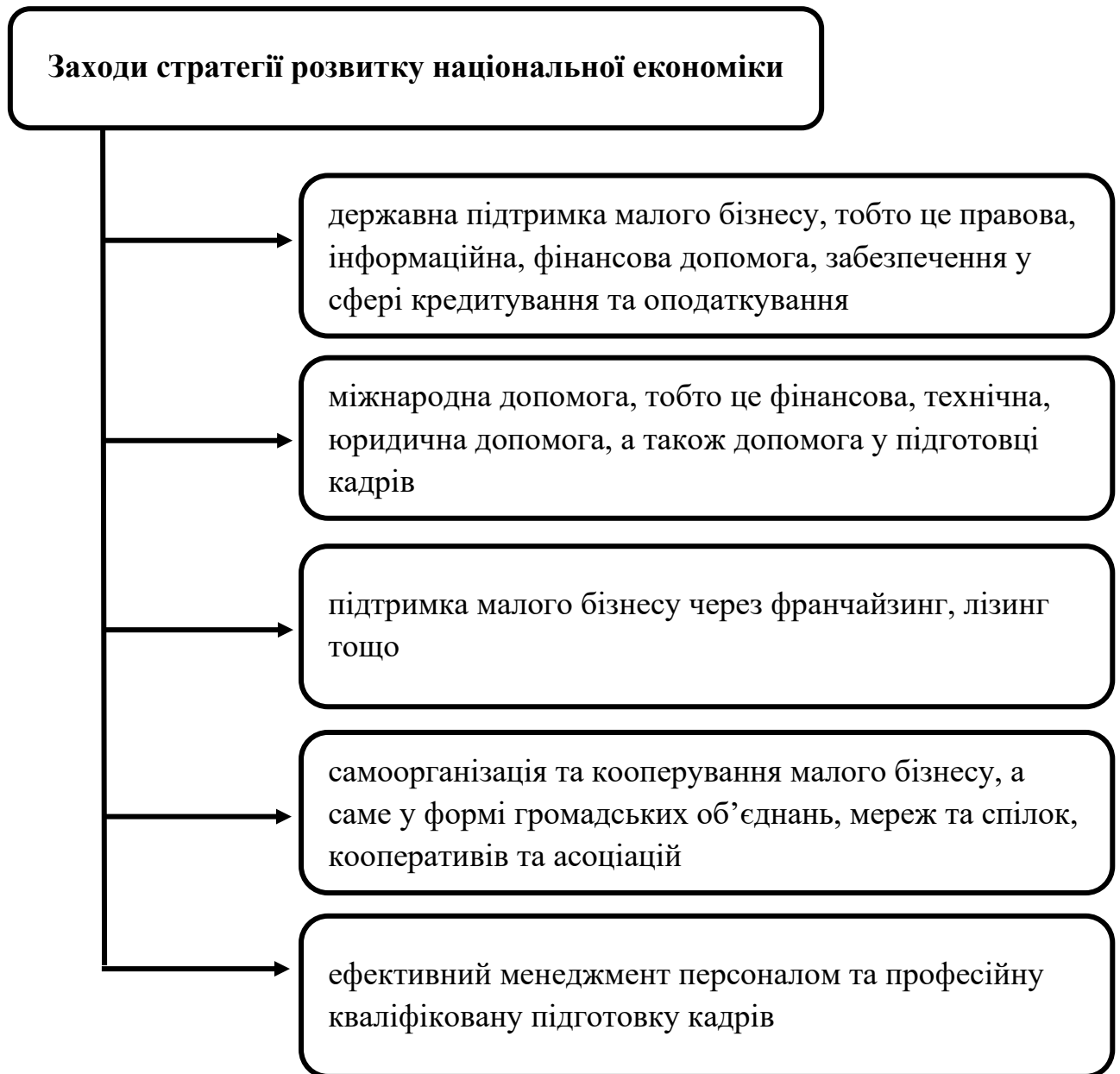

Рис. 2.9 – Заходи стратегії розвитку національної економіки

Джерело: створено автором на основі [5].

Під час аналізу розвитку малого підприємництва було виявлено ряд проблем, які ускладнюють операційну діяльність підприємств, зокрема

проблеми, пов'язані із заснуванням власної справи; пошуком та залученням коштів для бізнесу; необхідністю реалізації товарів, послуг та робіт; урахуванням суспільно-політичної та економічної ситуації в Україні; форс-мажорними обставинами. Вагомими є також виклики у пошуку й залученні фінансових ресурсів, оскільки доступ до кредитів та інвестицій часто обмежений через високі вимоги банків або недостатню довіру інвесторів. Крім цього, підприємства стикаються з необхідністю ефективної реалізації своїх товарів, послуг або робіт, що вимагає розробки конкурентоспроможної стратегії збуту й просування на ринку.

Ситуація значно ускладнюється також необхідністю врахування суспільно-політичної й економічної ситуації в Україні, яка може бути нестабільною та створювати додаткові ризики для ведення бізнесу. Також до переліку проблем додаються форс-мажорні обставини, такі як війна, пандемії або природні катаклізми, які часто є непередбачуваними та мають значний вплив на діяльність підприємств. Для розв'язання проблем фінансування малого та середнього бізнесу на державному рівні слід створювати спеціалізовані фонди, знижувати ставки банківських кредитів, залучати комерційні банки до пільгових програм фінансування та інше. Зважаючи на важливість розвитку малого і середнього бізнесу, можна стверджувати, що надання кредитів підприємствам є перспективним напрямом для українських банків, а також важливим і необхідним для розвитку підприємництва в Україні.

Висновки до розділу 2

Проведений аналіз діяльності малого бізнесу у світі дає змогу стверджувати, що малий бізнес відіграє важливу роль у сучасній економіці світу і є ключовим для успішного розвитку будь-якої країни. Закордонний досвід, зокрема країн Європейського Союзу, США та Японії, підтверджує, що успішна підтримка малого бізнесу залежить від дієвих заходів, які приймає держава з урахуванням реальних потреб бізнесу. У країнах ЄС малі підприємства є

ключовим джерелом зайнятості, особливо у галузі виробництва, становлячи 95% усіх підприємств. Важливими факторами, які впливають на розвиток малого бізнесу в цих країнах, є спрощення адміністративних процедур, полегшення доступу до фінансування, фінансова підтримка та зменшення податкового навантаження, а також підвищення підприємницької освіти та культури.

Вивчення та аналіз ролі малого бізнесу під час зростання економіки у світі дає змогу стверджувати, що підприємства малого бізнесу є ефективними для започаткування бізнесу без потреби великих інвестицій. Це спрощує процес створення нового підприємства та задоволення попиту на ринку. Ці підприємства можуть швидко реагувати на потреби споживачів та інноваційно прогресувати завдяки своїй гнучкості. Разом з тим, вони підвищують рівень конкуренції та стимулюють підприємців до більш ефективної діяльності. Малі підприємства розв'язують проблему безробіття, створюючи нові робочі місця, і сприяють наповненню місцевих та регіональних бюджетів.

Серед проблем, які ускладнюють операційну діяльність підприємств, варто, зокрема, виокремити проблеми, пов'язані із заснуванням власної справи; необхідністю реалізації товарів, послуг та робіт; пошуком та залученням коштів для бізнесу; врахуванням суспільно-політичної та економічної ситуації в Україні; форс-мажорними обставинами. Для розв'язання проблем фінансування малого бізнесу на державному рівні слід створювати спеціалізовані фонди, залучати комерційні банки до пільгових програм фінансування, знижувати ставки банківських кредитів тощо. Зважаючи на важливість розвитку малого і середнього бізнесу, можна стверджувати, що надання кредитів підприємствам є перспективним напрямом для українських банків, а також важливим і необхідним для розвитку підприємництва в Україні.

У 2018 році частка ВВП становила 58%, а в 2023 році цей показник зріс до 67%. Також простежується збільшення чисельності підприємств – у 2018 році їх кількість становила 40 452 541 одиниць, а в 2023 році – 44 350 673 одиниць, тобто їх кількість зросла майже на 4 млн одиниць. Частка зайнятих працівників у 2018 році становила 72,5%, у 2023 році – 84%, тобто, за шість років частка

зайнятих працівників зросла на 11,5%. Натомість частка малого бізнесу у 2018 році становила 61%, а в 2023 році цей показник сягнув позначки 78,2%, що свідчить про зростання показника на 17,2%. Дослідження показників тенденції розвитку малого бізнесу у світовій економіці протягом 2018–2023 років свідчить про позитивний вплив малого бізнесу на світову економіку.

Успішний розвиток економіки держави без розвитку приватного підприємництва є неможливим, причому важливу роль в цьому відіграє діяльність малого бізнесу. Однак рівень розвитку цього сектору української економіки значно нижчий, ніж у багатьох європейських країнах. Українська економіка має потенціал для розвитку підприємництва, але для цього необхідні подальші реформи та дослідження у цій галузі. Зокрема, необхідно зосередитися на створенні сприятливого інституційного середовища, покращенні доступу до фінансування, стимулюванні інноваційної діяльності та інтеграції сучасних технологій. Крім того, значущими напрямками є зменшення адміністративного тиску, забезпечення прозорості регуляторної політики та підтримка освітніх ініціатив, які сприятимуть розвитку підприємницьких навичок. Тільки за умов системного підходу малий бізнес зможе стати рушійною силою зростання економіки України та її успішної інтеграції у світовий економічний простір.

ВИСНОВКИ

Проаналізувавши роль малого бізнесу в зростанні світової економіки, можна зробити такі висновки:

1. Малий бізнес є важливою складовою глобальної економіки, що суттєво впливає на розвиток суспільства. Малий бізнес є формою господарської діяльності, яка здійснюється самостійно суб'єктами з метою отримання прибутку за умов підвищеного ризику, інноваційності та регулярності. Основними ознаками малого бізнесу є обмежена кількість працівників, локалізований ринок збуту, тісна взаємодія з кінцевими споживачами та спрощена структура управління.

Малий бізнес виконує низку ключових функцій у світовій економіці. Серед них: диверсифікація ринкової економіки, розвиток конкурентного середовища, наповнення бюджетів усіх рівнів через базу оподаткування, а також реалізація ресурсної, соціальної, організаторської, інноваційно-орієнтованої та управлінської функцій. Також малий бізнес сприяє створенню робочих місць, економічному зростанню, впровадженню інноваційних підходів, забезпеченню адаптивності економіки та зміцненню її конкурентоспроможності. Соціальна роль малого бізнесу полягає у включенні різних верств населення до підприємницької діяльності, що підсилює соціальну інтеграцію.

2. Ключовими факторами, що здійснюють вплив на розвиток малого бізнесу, є економічні, адміністративно-правові, соціально-культурні та інвестиційні аспекти. Економічні фактори включають обмежений доступ до фінансування, низький рівень капіталізації та нестабільний попит на ринку. Адміністративно-правові фактори, такі як надмірна бюрократія, складні податкові механізми та часті зміни законодавчої бази, також створюють значні труднощі. Соціально-культурні фактори впливу, серед яких недовіра до підприємницької діяльності, нестача кваліфікованих кадрів та обмежені можливості для здобуття якісної освіти, мають істотний вплив на сектор. Пандемія COVID-19 стала додатковим випробуванням, спричинивши зниження продажів, хвилю банкрутств,

скорочення робочих місць і посилення економічної нестабільності. Утім, цей період також став поштовхом до активного впровадження цифрових інновацій і адаптації бізнес-процесів до нових умов. Сучасні фактори впливу, такі як Четверта й П'ята промислові революції, розвиток інформаційних технологій і вплив активних збройних конфліктів, формують новий контекст для функціонування бізнесу. Ті підприємства, які здатні впроваджувати інновації, ефективно реагувати на глобальні зміни та працювати в умовах невизначеності, отримують конкурентні переваги та сприяють формуванню стабільного економічного середовища.

3. Аналіз зарубіжного досвіду, зокрема країн Європейського Союзу, США та Японії, підтверджує, що успішна підтримка малого бізнесу залежить від дієвих заходів, які приймає держава з урахуванням реальних потреб бізнесу. У країнах ЄС малі підприємства є ключовим джерелом зайнятості, особливо у галузі виробництва. Важливими чинниками, які впливають на розвиток малого бізнесу в цих країнах, є спрощення адміністративних процедур, полегшення доступу до фінансування, підвищення підприємницької освіти та культури, а також фінансова підтримка та зменшення податкового навантаження.

Дослідження ролі малого бізнесу під час зростання економіки у світі дає змогу стверджувати, що підприємства малого бізнесу є ефективними для започаткування бізнесу без потреби великих інвестицій. Це спрощує процес створення нового підприємства та задоволення попиту на ринку. Ці підприємства можуть швидко реагувати на потреби споживачів та інноваційно прогресувати завдяки своїй гнучкості. Разом з тим, вони підвищують рівень конкуренції та стимулюють підприємців до більш ефективної діяльності. Малі підприємства розв'язують проблему безробіття, створюючи нові робочі місця, і сприяють наповненню місцевих та регіональних бюджетів.

4. Аналіз проблем, перспектив розвитку та ролі малого бізнесу в Україні дає змогу зробити наступні висновки: ключовими проблемами, які ускладнюють операційну діяльність підприємств малого бізнесу є проблеми, пов'язані із заснуванням власної справи; пошуком та залученням коштів для бізнесу;

необхідністю реалізації товарів, послуг та робіт; урахуванням суспільно-політичної та економічної ситуації в Україні; форс-мажорними обставинами. Для розв'язання проблем фінансування малого та середнього бізнесу на державному рівні слід створювати спеціалізовані фонди, знижувати ставки банківських кредитів, залучати комерційні банки до пільгових програм фінансування та інше. Зважаючи на важливість розвитку малого і середнього бізнесу, можна стверджувати, що надання кредитів підприємствам є перспективним напрямом для українських банків, а також необхідним та важливим для розвитку підприємництва та економіки нашої держави в цілому.

Малий бізнес посідає центральне місце у структурі світової економіки, не лише завдяки своїм масштабам, а й завдяки здатності швидко адаптуватися до змін, генерувати інновації та підтримувати соціально-економічну рівновагу в суспільстві. Його гнучкість, динамічність та орієнтація на конкретні потреби ринку забезпечують сталий розвиток навіть в умовах глобальних викликів. Саме малі підприємства виступають каталізаторами нових ідей, сприяють диверсифікації ринку, а також забезпечують зайнятість значної частини населення, що є особливо важливим у кризові періоди.

У світовій практиці вже давно сформувалось розуміння того, що саме малий бізнес є основою стабільного зростання, а його підтримка – стратегічний пріоритет. Різноманітні державні програми, фонди підтримки, інкубатори підприємництва, податкові пільги – усе це стало ефективним інструментом сприяння розвитку малого підприємництва. Успішний приклад таких політик ми бачимо в країнах з розвиненою економікою, де малий бізнес не лише виживає, а й активно конкурує на глобальному ринку. Прийняття досвіду таких країн та його адаптація до вітчизняних реалій має стати ключем до ефективної трансформації малого бізнесу в Україні.

Крім економічної ролі, малий бізнес виконує і важливу соціальну функцію. Він часто є основним джерелом доходу для цілих родин або невеликих спільнот, сприяє розвитку місцевої інфраструктури та зменшує регіональні диспропорції. Завдяки своїй наближеності до конкретного споживача, малі підприємства

формують тісні соціальні зв'язки, які важко створити у великих корпоративних структурах. Також вони сприяють розширенню підприємницької культури, формуванню нових стандартів відповідального бізнесу та розвитку лідерських якостей серед молоді.

Не можна оминати увагою і той факт, що малий бізнес сьогодні є одним із найбільш постраждалих секторів в умовах зовнішніх загроз, зокрема воєнних конфліктів, економічної нестабільності та енергетичних криз. Тим не менш, саме цей сектор виявляє найбільшу витривалість і прагнення до трансформації. Запровадження цифрових технологій, нових підходів до управління та маркетингу, активний розвиток електронної комерції – все це стало відповіддю на нові виклики. І хоча труднощі залишаються, вони слугують поштовхом до посилення самозарадності підприємств і їх здатності знаходити нестандартні рішення.

Важливо також розуміти, що розвиток малого бізнесу не є справою виключно державної політики чи економічних умов. Це питання, яке стосується усіх учасників економічного процесу: від самих підприємців, які мають бути готові до відповідальності, інновацій та сталого підходу, до споживачів, громадянського суспільства та освітніх інституцій. Сформувати екосистему, в якій малий бізнес може не лише виживати, а й зростати, можливо лише за умови спільної роботи та комплексного підходу до вирішення наявних проблем.

Таким чином, роль малого бізнесу в сучасному світі виходить далеко за межі економічних показників – вона охоплює соціальну, інституційну та навіть культурну площини. Його розвиток є невід'ємною складовою формування стійкої, відкритої та інноваційної економіки, яка здатна ефективно реагувати на глобальні виклики і забезпечити добробут як на локальному, так і на національному рівнях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрощук Д.А., Горпинченко О.В. Роль малого бізнесу у розвитку громад. URL: <https://dspace.kntu.kr.ua/server/api/core/bitstreams/26c771cc-64ef-4962-8440-73e403f59c41/content> (дата звернення: 11.05.2025).
2. Антипенко Н.В., Васильчук В.В. Сучасні проблеми розвитку підприємств малого бізнесу в умовах національної економіки. URL: <https://er.nau.edu.ua/server/api/core/bitstreams/385d0252-d283-4448-8fe7-1ef0c5b6ff21/content> (дата звернення: 22.04.2025).
3. Берницька Д.І. Дослідження процесів розвитку малого і середнього бізнесу: зарубіжний досвід. *Економічний форум*. 2019. №2. С. 4–12.
4. Богач Ю., Сивак Н. Роль та проблеми малого підприємництва. URL: <https://galicianvisnyk.tntu.edu.ua/pdf/56/581.pdf> (дата звернення: 12.05.2025).
5. Вектори економічного розвитку 2030. Кабінет Міністрів України. 2020. URL: <https://nes2030.org.ua/docs/doc-vector.pdf> (дата звернення: 17.05.2025).
6. Галіцейська Ю. М. Проблеми банківського кредитування малого і середнього підприємництва. *Молодий вчений*. 2016. №1. С. 689–693.
7. Гейко Т. Ю. Пріоритети розвитку підприємництва в Україні в умовах пандемії COVID-19 та в посткарантинний період. *Вісник соціально-економічних досліджень: зб. наук. праць*. Одеса: Одеський національний економічний університет. 2020. № 2 (73). С. 62–71.
8. Гетьман О.О., Шаповал В.М. Економіка підприємства: навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2012. 488 с.
9. Говорушко Т. А., Буняк В. Л., Говорушко С. С. Аналіз теоретичних підходів до трактування малого підприємництва і малого бізнесу як загальнонаукових суміжних понять. *Економічні науки*. 2017. № 27. С. 10–14.
10. Голікова А. О. Підтримка підприємств малого бізнесу в країнах Євросоюзу. *Економіка і менеджмент 2024. Перспективи інтеграції та інноваційного розвитку*. Випуск 9. Київ. 2024. С. 74–76.

11. Грибан В. Г., Негодченко О. В. Охорона праці: навч. посібник. для студ. вищ. навч. закл. Київ: Центр учбової літератури, 2019. 280 с.
12. Гринько Т. В., Гвініашвілі Т. З., Перерва Б. К. Особливості формування конкурентних переваг підприємства в кризових умовах. *Інвестиції: практика та досвід*. № 11. 2023. С. 22–30. URL: <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2023.11.22> (дата звернення 01.05.2025).
13. Грін О., Довбуш Г. Податкове стимулювання розвитку малого підприємництва в Україні. *Молодий вчений*. 2020. №7 (83). С. 215–221.
14. Гунько А. Р., Вергун В. Г. Проблеми розвитку малого бізнесу. *Україна і світ: гуманітарно-технічна еліта та соціальний прогрес*: матеріали всеукр. наук.-теорет. конф. студ. і аспірантів, 29 вересня 2022 р. / ред. кол. В. М. Скляр [та ін.]; Нац. техн. ун-т «Харків. політехн. ін-т». Харків: НТУ «ХПІ», 2022. С. 494–495.
15. Дернова І. А., Боровик Т. М. Проблеми малого та середнього бізнесу в умовах пандемії COVID-19: європейський вимір. *Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення та проблеми розвитку*. 2022 №1 (7). С. 57–70.
16. Дикань О. В. Розвиток малого бізнесу в Україні: проблеми та шляхи забезпечення. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2017. № 57. С.58–66.
17. Дубяга Д. В., Величко К. Ю. Малий бізнес в умовах нестабільності: міжнародний досвід підтримки. *Науковий вісник Державного біотехнологічного університету*. Випуск 13 (17). 2023. С. 196–197.
18. Дякуновський О. Щодо державної підтримки суб'єктів малого та середнього підприємництва в умовах пандемії коронавірусної хвороби (COVID-19) у республіці Польща та Україні. *Knowledge, Education, Law, Management*. 2020. №3 (31). URL: <http://kelmczasopisma.com/viewpdf/1023> (дата звернення: 24.04.2025).

19. Економічна діяльність. Діяльність підприємств. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 12.05.2025).

20. Жаворонок А.В. Сучасний стан кредитування малого бізнесу та його роль у розвитку національної економіки. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону: науковий журнал*. Івано-Франківськ: Вид-во Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 2022. Вип. 18. Т. 2. С. 158–177.

21. Кизим М. О., Чечетова-Терашвілі Т. М., Хаустова В. Є. Малі та середнє підприємництво в Україні: особливості та проблеми розвитку. *Бізнес інформ*. 2019. №10. С. 301–317.

22. Козак А. Р., Гевлич Л. Л. Роль та місце малого бізнесу в економіці України та світу. *Вісник студентського наукового товариства ДонНУ імені Василя Стуса*. Том 2. № 13. 2023. С. 236–241.

23. Красота О.В., Кір'єв І.С. Особливості розвитку малого підприємництва в умовах порушення макроекономічної стабільності. *Ефективна економіка*. Київ, 2021. №2. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua> (дата звернення: 09.05.2025).

24. Марченко О. І., Моткалюк Р. В. Розвиток малого бізнесу: вітчизняний і зарубіжний досвід. *Фінансовий простір*. 2015. №1. С. 190–195.

25. Матусова О.М. Сутність і класифікація малого сільського підприємництва. *Проблеми і перспективи розвитку підприємництва*. 2016. № 1. С. 12.

26. Мікропідприємства, малі, середні та великі підприємства в новій класифікації підприємств, що прийнята зі змінами до закону про бухгалтерський облік URL: mikropidpriyemstva-mala-seredni-ta-veliki-pidpriyemstva-v-novij-klasifikacii-pidpriemstv-shho-prijnyata-zizminami-do-zakonu-pro-buxgalterskij-oblik (дата звернення: 07.05.2025).

27. Мірошник Р. О., Прокоп'єва У. О. Розвиток малого і середнього бізнесу в Україні: проблеми і перспективи. *Вісник Національного*

університету Львівська політехніка. Серія: Проблеми економіки та управління. Том 4. № 1. 2024. URL: <https://doi.org/10.23939/semi2020.01.063> (дата звернення: 02.05.2025).

28. Науменко Н. С., Грабко О. І. Мале та середнє підприємництво в Україні та ЄС: аналіз і порівняльна характеристика. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Випуск 5. 2021. С. 18–34.

29. Національним інститутом стратегічних досліджень (НІДС). Проблеми розвитку малого та середнього бізнесу в Україні як основного джерела робочих місць. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/sotsialna-polityka/problemu-rozvytku-maloho-ta-serednoho-biznesu-v-ukrayini-yak> (дата звернення: 16.05.2025).

30. Нечивілова Н. І. Концептуальне осмислення базових категорій підприємницької діяльності «малий бізнес», «мале підприємництво», «мале підприємство». *Вісник Нац. техн. ун-ту «ХПІ»*: зб. наук. пр. Темат. вип.: Технічний прогрес і ефективність виробництва. 2011. № 26. С. 148–155.

31. Омеляненко Т. В., Короткова К. О. Розвиток малого підприємництва та малого бізнесу в Україні: чинники впливу та актуальні тенденції. *Ефективна економіка*. Випуск 5. 2024. URL: [10.32702/2307-2105-2020.1.9](https://doi.org/10.32702/2307-2105-2020.1.9) (дата звернення 15.04.2025).

32. Омеляненко Т. В., Короткова К. О. Тренди стратегічного розвитку малого бізнесу в Україні. *Стратегія бізнесу: футурологічні виклики: Зб. матеріалів Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції*. Київ: КНЕУ. 2019. С. 126–133. URL: https://56d7b6b3-0d1f-45d1-93f4-bcec91012c86.filesusr.com/ugd/1d34df_b5dece4c354247df8a2af133a71ea1dd.pdf (дата звернення: 29.03.2025).

33. Паливода О. М., Теміндарова Ю. А. Розвиток малого та середнього бізнесу в Україні в контексті європейської економічної інтеграції. *Бізнес Інформ*. 2015. №11. С. 267–271.

34. Пічкурова З. В. Світова практика державної підтримки малого та середнього бізнесу в умовах пандемії COVID-19. *Національна економіка*. 2020. №6. С. 85–91.

35. Презентація результатів Індексу настроїв малого бізнесу за 2020 рік. URL: <https://eba.com.ua/wpcontent/uploads/2021/02/small-business-index-2021.pdf> (дата звернення: 17.03.2025).

36. Прямуюмо разом в Європу. Малий і середній бізнес в процесі євроінтеграції: підсумки форсайт-сесії. URL: <https://eu4ukraine.eu/media-ua/media-others-ua/results-of-the-foresight-session-ua.html> (дата звернення 19.04.2025).

37. Рібун Л. В., Лех Г. А., Васькович І. М. Зарубіжний досвід розвитку малого бізнесу. Науковий вісник НЛТУ України. Економічні проблеми макроекономічного та регіонального рівнів. Випуск 26 (2). Національний лісотехнічний університет України. 2021. С. 230–235.

38. Світова торгова організація URL: https://www.wto.org/english/res_e/publications_e/wtr16_e.htm (дата звернення: 12.05.2025).

39. Стегней М.І., Бошинда І.М. Сучасний стан малого бізнесу: європейський досвід, національні реалії та регіональні особливості. *Економіка і суспільство*. 2018. №16. С. 495–499.

40. Струтинська І. В., Дмитроца Л. П., Сороківська О. А., Козбур Г. В. Особливості цифрового розвитку малого і середнього бізнесу України, країн Європи та G7. *Трансформація бізнесу для сталого майбутнього: дослідження, цифровізація та інновації: монографія*. ФОП Паляниця В. А. 2024. С. 411–427.

41. Тимченко О. І. Проблеми та перспективи розвитку малого підприємництва в умовах пандемії COVID-19. URL: <https://dspace.nuft.edu.ua/server/api/core/bitstreams/d81cfafa-057e-4e02-adf7-10cb89d354c4/content> (дата звернення: 22.03.2025).

42. Фролова Н. Л. Світовий досвід державної політики у сфері розвитку малого та середнього бізнесу. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2018. №61. С. 68–78.
43. Харченко Р. В. Проблеми та перспективи розвитку малого бізнесу в Україні. *Бізнес Інформ*. 2022. №8. С. 81–87.
44. Черничко Т. В., Яворський В. В. Місце та значення малого бізнесу в розвитку національної економіки. *Науковий вісник НЛТУ України. Економіка, планування і управління галузі*. Випуск 20 (4). 2019. С. 151–156.
45. Черняєва О. В., Гриненко А. Ю. Сутність і значення малого підприємництва у світовій економіці. *Світове господарство і міжнародні економічні відносини. Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. Випуск 3 (08). 2022. С. 33–38.
46. Чопко Н. С., Главацька О. М. Розвиток малого бізнесу в Україні та світі: стан та перспективи. *Вісник Одеського національного університету. Серія: Економіка*. 2017. №22(12). С. 78–82.
47. Шевченко-Перепьолкіна Р. І. Шляхи розвитку малого бізнесу в умовах COVID-19. *Інфраструктура ринку*. 2020. Вип. 49. С. 147–151.
48. Шнирков О. О., Руденко І. В. Місце та роль малого бізнесу у міжнародній економічній діяльності. *Молодий вчений. Економічні науки*. № 11 (87). Київ. 2022. URL: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-11-87-48> (дата звернення: 27.03.2025).
49. Яценко Л.Д. Сучасні проблеми розвитку малого та середнього бізнесу в Україні як основного джерела робочих місць. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2024-05/malyi-i-seredniy-business_0.pdf (дата звернення: 02.04.2025).
50. Anderson J. et al. The fiscal response to the economic fallout from the coronavirus. Bruegel. 2020. URL: <https://www.bruegel.org> (дата звернення: 01.05.2025).

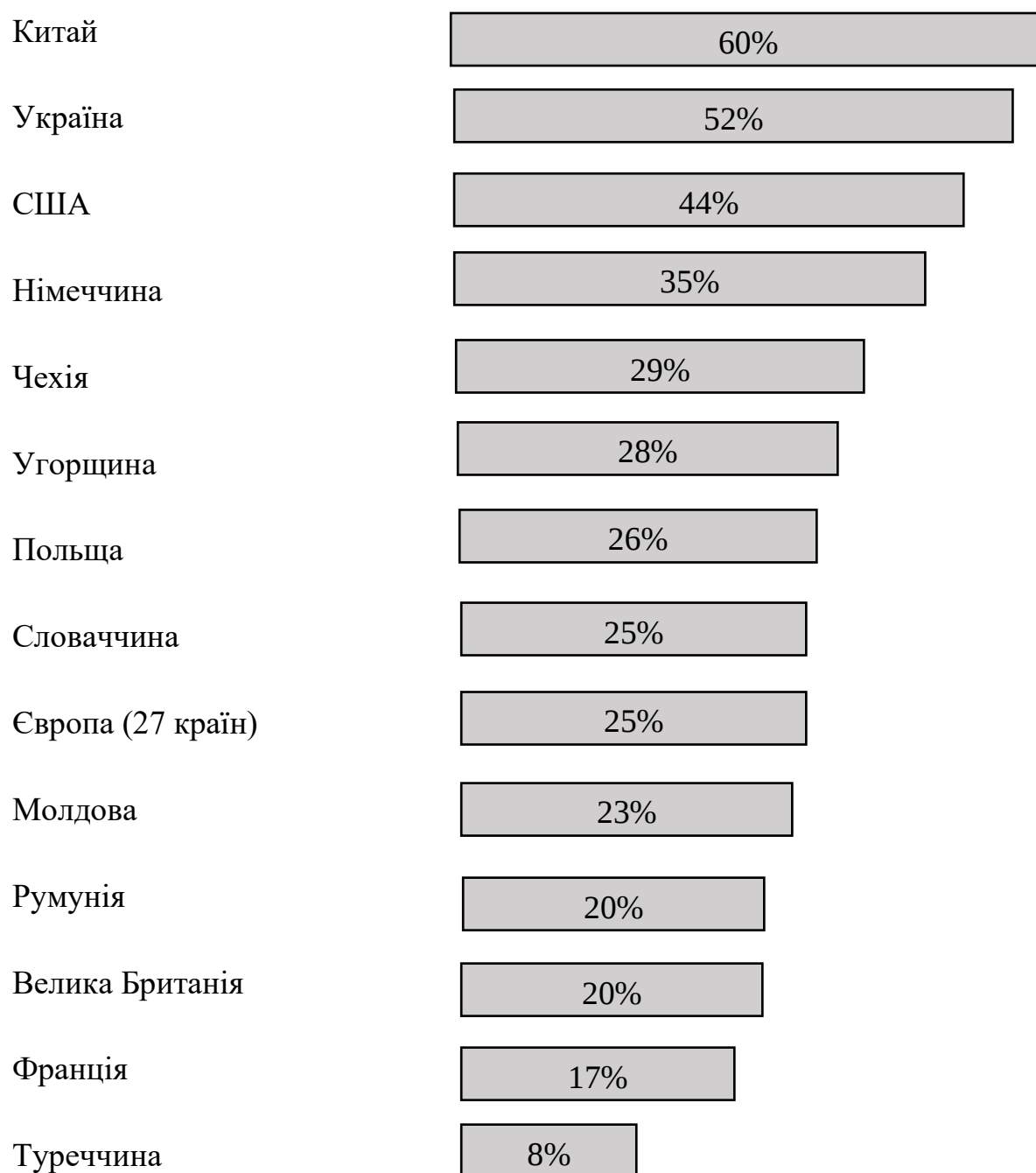
51. Bartik A. W., Bertrand M., Cullen Z., Glaeser E. L., Luca M., Stanton C. The impact of COVID-19 on small business outcomes and expectations. *Proceedings of the national academy of sciences*. 2020. №117(30). P. 17656-17666.
52. DoingBusiness 2023. Washington, DC. World Bank. URL: 10.1596/978-1-4648-1440-2 (дата звернення: 12.04.2025).
53. JoinJapan. Особливості ведення бізнесу в Японії. URL: <https://joinjapan.com.ua/ua/blog/osobennosti-vedeniya-biznesa-v-yaponii/> (дата звернення: 04.04.2025).
54. Karadag H. The Role of SMEs and Entrepreneurship on Economic Growth in Emerging Economies within the Post-Crisis Era: An Analysis from Turkey. *Journal of Small Business and Entrepreneurship Development*. 2016. №4(1). P. 22–31.
55. LibreTexts. Малий бізнес США в глобальному середовищі. URL: <https://ukrayinska.libretexts.org> (дата звернення: 26.04.2025).
56. Machado H. P. V. Growth of small businesses: a literature review and perspectives of studies. *Gestão & Produção*. 2016. №23. P. 419–432.
57. Mittal S., Khan M. A., Romero D., Wuest T. A critical review of smart manufacturing & Industry 4.0 maturity models: Implications for small and medium-sized enterprises (SMEs). *Journal of manufacturing systems*. 2018. №49. P. 194–214.
58. Revolutionary players. URL: <http://www.revolutionaryplayers.org.uk/archives/people/boulton-matthew/> (дата звернення: 17.03.2025).
59. Small and medium-sized enterprises. URL: <https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/glossary/small-and-medium-sized-enterprises.html> (дата звернення: 21.04.2025).
60. SME definition. URL: https://single-market-economy.ec.europa.eu/smes/sme-fundamentals/sme-definition_en (дата звернення: 14.03.2025).

61. Рібун Л.В., Лех Г.А., Васькович І.М. Зарубіжний досвід розвитку малого бізнесу. *Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України*. 2015. Вип. 25.2. С. 164–170.
62. Мельник К. Малий та середній бізнес як основа розвитку сучасної світової економіки. *Економічний форум*. 2021. №3. С. 45–53.
63. Гончаренко Д.В. Малі підприємства та їх роль у ринкових умовах господарювання. *Збірник наукових праць Київського національного лінгвістичного університету*. 2018. Вип. 22. С. 112–118.
64. Заруцька О.П. Роль та місце малого бізнесу в економіці України та світу. *Науковий погляд: економіка та управління*. 2020. №2(68). С. 25–31.
65. Кулиняк І.Я., Бондаренко Ю.Г. Сучасний стан інноваційної активності малих і середніх підприємств України. *Матеріали конференції Житомирської політехніки*. 2017. С. 78–84.
66. Красота О.В. Мале та середнє підприємництво в Україні та ЄС: порівняльний аналіз. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2021. №51. С. 44–50.
67. Гончаренко О.В. Стимулювання розвитку ІТ-сектору: світовий досвід та українські реалії. *Матеріали конференції Житомирської політехніки*. 2017. С. 92–98.
68. Дибя О.М., Гернего Ю.О. Інноваційний вектор розвитку МСБ: приватна ініціатива та державна підтримка. *Матеріали конференції Житомирської політехніки*. 2017. С. 99–105.
69. Зверєва А.А. Шляхи покращення розвитку малого та середнього бізнесу в Україні. *Матеріали конференції Житомирської політехніки*. 2017. С. 106–112.
70. Шнирков О., Руденко І. Місце та роль малого бізнесу у міжнародній економічній діяльності. *Молодий вчений*. 2020. №11(87). С. 226–230.

ДОДАТКИ

Додаток А

Місце малого бізнесу в економіці України та світових країн у 2020 році

Додаток Б

Результати дослідження, проведеного в грудні 2023 – січні 2024 року в межах проєкту Програми розвитку ООН (UNDP) «Підтримка України»

Галузь економіки	Відповіді респондентів					
	Ні	Менше ніж 1 місяць	Протягом 1-3 місяців	Протягом 3-6 місяців	Протягом 6-12 місяців	Більше 12 місяців
Сільське господарство	3,8%	—	7,7%	7,7%	3,8%	76,9%
Промисловість, електроенергія, водопостачання	5,2%	2,3%	9,9%	34,3%	15,7%	32,6%
Будівництво	11,5 %	14,8%	19,7%	32,8%	9,8%	11,5%
Торгівля	4,7%	1,3%	7,3%	24%	24,7%	38%
Транспорт, громадське харчування, туризм	10,5 %	5,3%	13,2%	31,6%	13,2%	26,3%
Телекомунікації, ІТ сектор	1,5%	—	—	12,3%	9,2%	76,9%
Маркетинг, консалтинг, дизайн	5,6%	2,8%	11,1%	19,4%	13,9%	47,2%
Інше	7,5%	6,8%	19,9%	27,2%	20,4%	25,2%

Додаток В

Частка основних труднощів ведення бізнесу в Україні у 2022 – 2024 роках

